

SLEKT OG DATA

MEDLEMSBLAD FOR SLEKT OG DATA

| ÅRGANG | 35 | NR. 3 | 2024 |

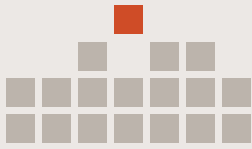
TEMA:

Funksjonshemmedes historie

Finn funksjonshemmede i kildene

Det levde liv utenfor normen

Kildeveiviseren

MEDLEMSBLAD

for Slekt og Data.
Utkommer med
3 nummer pr. år

ABONNEMENT

for bibliotek og liknende
institusjoner kan tegnes
for kr 600,- pr. år.

ANNONSER

Lina Bjelland Myrvoll
E-POST:
generalsekretar@slektogdata.no
TLF.: 22 42 24 00

SLEKT OG DATA

POST/BESØKSADRESSE:
Øvre Slottsgate 2B,
0157 Oslo
TLF.: 22 42 24 00
www.slektogdata.no

REDAKTØR

Lina Bjelland Myrvoll
E-POST:
generalsekretar@slektogdata.no

REDAKSJONSLEDER

Knut S. Sørhusbakken
E-POST:
redaksjonsleder@slektogdata.no

OPPLAG

7800

DESIGN OG LAYOUT

Morten Hernæs
Aksell

TRYKK

aksell

TRYKT
I NORGE
NO - 1470

ISSN 0803-0510

INNHOOLD

LEDER

- 3 De funksjonshemmedes historie i kildene

TEMA

FUNKSJONSHEMMEDES HISTORIE

- 4 Kranglete kroppers historie
- 10 Møbelsnekker med én hånd
- 14 Gjemt og glemt – utviklingshemmedes historie
- 19 Behandling av psykisk syke
- 24 Downs syndrom
- 26 'De sinnssyke' i statistikken
- 29 Fattigvesenet
- 32 Forkjemperen 'Blinde-Magnus'
- 36 Alf Melbye – den døve bakermesteren
- 41 Innsyn i pasientjournaler

KILDEVEISEREN

- 44 Kildeveiseren – nytt verktøy for å finne slekten

SLEKTSFORUM

- 46 Slik bruker du Slektsforum

MINNEORD

- 50 Alf Christophersen – en pionér innen slektsforskning har gått bort

DIGITALARKIVET

- 51 Nytt fritekstsøk og ny forside på Digitalarkivet

← FORSIDEN

Mann på arbeidsavdeling på Sophies Minde i 1965.

FOTO: WILHELM RÅGER / OSLO MUSEUM

4

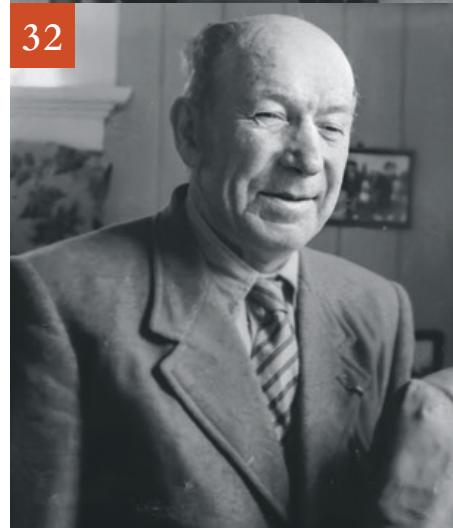

14

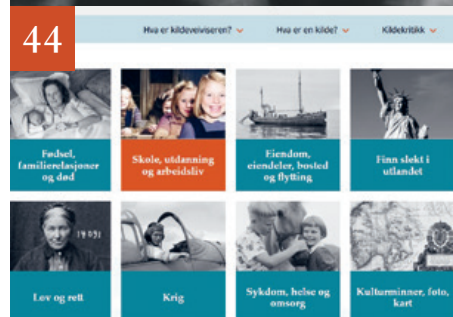
24

32

44

Funksjonshemmedes historie i kildene

Gjennom historien har mennesker med ulike funksjonsnedsettelse blitt møtt med forskjellige holdninger og behandlinger. Mens vi i dag legger vekt på inkludering og likeverd, var det tidligere vanlig å se på personer med fysiske eller psykiske utfordringer som en byrde eller et avvik.

Mange ble plassert på institusjoner, fikk mindre innflytelse over eget liv eller ble skjult av sine familier for å unngå skam. Hvordan reflekteres dette i kildene som vi bruker i slektsforskningen?

Når vi finner spor av livene til personer med funksjonsnedsettelse i kildene – enten det er i folketellinger, aviser eller arkiver fra offentlige virksomheter og private institusjoner – må vi være klar over at disse sporene ofte er preget av datidens normer og syn på avvik. En person som i dag ville blitt omtalt som funksjonshemmet, kunne tidligere bli beskrevet med ord som for eksempel «åndssvak», «sinnssyk» eller «vanfør».

I årets siste utgave av medlemsbladet retter vi søkelyset mot funksjonshemmedes historie. Her kan du lære mer om de som levde med fysiske funksjonsnedsettelse, utviklingshemming eller psykiske lidelser, og hvilke kilder du kan bruke for å få større innsikt i livene deres. Det samme gjelder for de som var blinde eller døve.

Du får også tips om hvordan du kan få innsyn i pasientjournaler etter forfedrene dine, og hvorfor arkivene etter Fattigvesenet er en viktig kilde i denne sammenhengen. I tillegg kan du lese om Kildeveiviseren, vårt nye verktøy for å finne slekten din, og Slektsforum, der du både kan få hjelp og hjelpe andre med slekts spørsmål – og mye mer.

Dette er både lærerik og tankevekkende lesning. Kanskje finner du spor av funksjonsnedsettelse i din egen slekt? Jeg håper denne utgaven gir deg ny innsikt og inspirasjon til å utforske slekthistorien din med et inkluderende blikk.

// Når vi finner spor av livene til personer med funksjonsnedsettelse i kildene – enten det er i folketellinger, aviser eller arkiver fra offentlige virksomheter og private institusjoner – må vi være klar over at disse sporene ofte er preget av datidens normer og syn på avvik. //

Heidi Ringroed

LEDER I SLEKT OG DATA

Kranglete kroppers historie

Hvordan har synet på personer med fysiske funksjonsnedsettelse og deres rettigheter utviklet seg i Norge gjennom historien, og hvilke kilder kan gi oss innsikt i deres levde liv?

■ THOMAS V. H. HAGEN

■ Forsker ved ARKIVET freds- og menneskerettighetssenter

For hundre år siden, i august 1924, utga Centralstyret for vanføre et småskrift med tittelen *Vanføre i dagliglivet og historien: viljer og skjebner*. Heftet inneholdt en bolk om «historisk kjente vanføre», som pekte på usedvanlige personer som hadde trosset ugunstige fysiske forutsetninger og seiret gjennom kamp. Dette var en tidstypisk og populær måte å tematisere vanførhet på. Det var noe som kunne overvinnes, men bare ved en sterk

og ubendig vilje. Undertittelen antydte likevel en tve-tydighet, og anga en fare for at vanførheten kunne forbli skjebne.

I mellomkrigstida skjedde det store endringer med hensyn til synet på, rettighetene til og forståelsen av personer med kroppslige funksjonsnedsettelse i det norske samfunnet. I 1920 ble opplysninger om fysisk funksjonshemmede for første gang registrert i en nasjo-

Sophies Minde i Trondhemsveien 122 i Oslo, fotografert i 1953. Dette var Norges første moderne institusjon for vanførepleie, hvor yrkesopplæring, klinikk og poliklinikk, skolehjem og ortopediske verksteder var samlet under ett tak. FOTO: MITTET & CO. AS / NASJONALBIBLIOTEKET

Forfatterinfo

Thomas V. H. Hagen er ph.d. i historie og forsker ved ARKIVET freds- og menneskerettighetssenter i Kristiansand.

Artikkelforfatteren holder på med et forskningsprosjekt (2022–2025) om bevegelseshemmedes historie i Norge med utgangspunkt i Sophies Minde som utdannings- og helseinstitusjon i en hundreårsperiode fra 1890-årene.

Har du opplysninger, spørsmål eller ønsker å dele en historie, hører forfatteren gjerne fra deg.

th@arkivet.no

Elever lærer bokbinderfaget ved Sophies Mindes vanførehjem i Skådalen i 1905. FOTO: ANDERS BEER WILSE / OSLO MUSEUM

nal folketelling. Arbeidet med en egen lov om ivaretagelsen av «vanføre» pågikk over flere år, og trådte i kraft i 1936. Samme år kom en tilleggslov som i praksis var først ute med å lovfeste uføretrygd.

I 1927 åpnet Centralanstalt for vanføre ved Carl Berners plass i Oslo. Her var fire deler av det som nå ble kalt «vanføreforsorgen» samlet under ett tak: arbeidsskole,

poliklinikk, sykehus og ortopediske verksteder. Bak sto den private stiftelsen Sophies Minde, som fra 1908 var offentlig finansiert og underlagt statlig tilsyn.

Noe annet som oppsto i 1920-årene, var vanførelagbevegelsen. Mens foreninger til støtte for saken tidligere hadde blitt drevet av folk som ville de «vanføre» vel, tok de nå saken i egne hender. Over hele landet ble det dannet lokale vanførelag som igjen ble innordnet i regionale kretslag. I 1931 gikk kretsene sammen om dannelsen av Norges Vanførelag, som ble en viktig pådriver for sosialpolitiske tiltak i tida framover.

HVEM SIN HISTORIE?

I 1981 markerte FN det internasjonale året for funksjonshemmede under mottoet likestilling og full samfunnsdeltakelse. Dette markerte et oppgjør med en historisk arv preget av marginalisering, diskriminering og institusjonalisering. Mer enn førti år senere er de samme målene og temaene fortsatt aktuelle, også i Norge, noe som viser seg i pågående diskusjoner om brukerstyrt personlig assistanse og hvorvidt FNs konvensjon om rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne bør innlemmes i norsk lov.

Tematisk er det en utfordring å presisere hvem eller hva man tenker at denne historien faktisk handler om. Handler det om samfunnets håndtering av fenomenet kroppslige variasjoner? Handler det om de som har blitt

Fra Norges Vanførelags landsmøte i 1953. FOTO: SCHRØDER / SVERRESBORG TRØNDELAG FOLKEMUSEUM

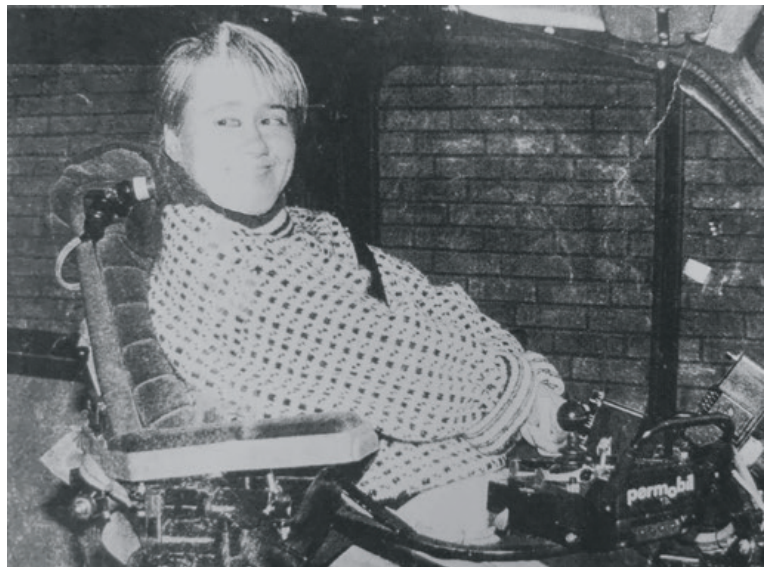

Veving var ett av utdanningstilbudene for kvinner ved Sophies Minde. Bildet er fra 1911. FOTO: ANDERS BEER WILSE / NORSK FOLKEMUSEUM

definert som annerledes eller handler det om de prosessene som har gjort at noen har blitt sjaltet ut og definert på bestemte måter, med de konsekvenser det har fått for levd liv og menneskers mulighet for utdanning, arbeid, familieliv og deltagelse i samfunnet? Alt ut fra hva man tenker om disse tingene, vil historien om noe så tilforlåtelig som «de bevegelseshemmede» kunne se helt forskjellig ut.

FLYTENDE BEGREPER

Dette skyldes ikke minst at begrepene som har beskrevet dette komplekse fenomenet historisk, ikke er parallelle, men har dekket ulike sider ved ganske ulike ting. Hvis man spør hvem de «vanføre» var på 1800-tallet, er svaret noe helt annet enn 1950-tallets «handikappede» eller «bevegelseshemmede» siden 1960-tallet.

En egen kjøreskole for bevegelseshemmede kom i stand i 1959. Her ser vi Monica Haugen, fra rundt 1991. FOTO: «SOPHIES MINDE»

På slutten av 1800-tallet refererte begrepet «abnorm» til tre grupper som hadde rett til undervisning i spesialskoler: døve, blinde og «åndssvake». Ennå fantes ikke noe fast begrep om personer som hadde fysiske funksjonsnedsettelse. Flere ble brukt om hverandre, ett av dem var «krøpling».

Ordet «vanfør» har en lang historie og har hatt ulikt innhold. En innsnevring skjedde i tida rundt første verdenskrig. I flere land ble det et stort antall krigsskadde som trengte behandling og pleie. Mange fryktet at det samme kunne skje i Norge. Fra denne tida ble «vanfør» gjerne brukt om personer med fysiske funksjonsnedsettelse.

FRA PRIVAT INITIATIV TIL STATLIG ANSVAR

Det første tiltaket rettet inn mot denne gruppen, var opprettelsen av en arbeidsskole i Kristiania i 1892. Elevene var en blanding av barn i folkeskolealder og eldre elever.

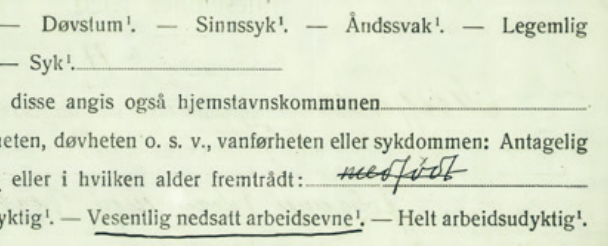

Barneværelse på Sophies Minde. Mange barn lå på sykehus i årevis uten at foreldrene var til stede.

Man kan finne omtale om «vanføre» i avisene, som her fra da Centralanstalt ble åpnet i 1927. FAKSIMILE: NASJONALBIBLIOTEKET

I 1920-folketellingen ble også «vanføre» registrert.

FAKSIMILE: ARKIVVERKET

Dersom de eldre elevene hadde hatt mangelfull skolegang, fikk de tilbud om noe teoretisk undervisning i «boklige» fag ved siden av yrkesopplæringen. Elever av begge kjønn ble opptatt som elever, og de kom fra hele landet. Målet var at de skulle lære seg et håndverk som de så skulle kunne leve av.

Ti år senere flyttet skolen inn i et helt nytt skolebygg i Skådalen. Institusjonen fikk navnet Sophies Minde, oppkalt etter den siste unionsdronningen, som i likhet med sin mann, Oscar 2., hadde vist særlig interesse for saken gjennom å skjenke en større pengegave til formålet. Skolens elever ble framstilt for en egen poliklinikk som vurderte deres behov for medisinsk behandling. Kirurgiske inngrep ble fra 1913 utført ved Klinik for vanføre. Et verksted tilknyttet klinikken framstilte ortopediske sko, bandasjer og proteser.

De tre største pasientgruppene før andre verdenskrig var poliopasienter, personer skadd i arbeidsulykker og «spastikere», en tidligere benevnelse på sykdommer og tilstander forbundet med ufrivillige muskelspenninger.

Fra 1932 ga Sophies Minde også tilbud om skolehjemsplass for barn. Skolehjemmet het Sorgenfri og ble drevet fram til 1964. Yrkeskolen holdt det gående til 1970. Fra den tida ble sentralisering som bærende idé i helse- og utdanningsvesenet fortrent av ideen om integrering.

ENER NORSK TEKNISK MUSEUM

Hjelpemidler til bevegelsehemmede før i tiden.

ORTOPEDIEN SOM MEDISINSK TILTAK

I mellomkrigstida oppsto den kirurgiske ortopedien som en spesialisering i Norge. Dette førte til at kroppslig annerledeshet primært ble forstått som et medisinsk problem – som kunne kureres. Etter andre verdenskrig ble pasientgrunnlaget kraftig utvidet ved sentralinstitusjonen. De to klart største gruppene var personer med ulike former for ryggskjevhet (skoliose) og hoftelidelser.

Ortopediske tiltak var knyttet til gjenoppretting av normal funksjon i kroppens bevegelses- og støtteapparat. Veldig mange tilstander ble behandlet, og gjorde at ortopedien rettet seg mot hele befolkningen, ikke en nærmere avgrenset gruppe med bestemte kjennetegn. Fra mellomkrigstida var gips- og korsettbehandling den vanligste «konservative» medisinske behandlingen av ortopediske sykdommer og tilstander. Andelen kirurgiske inngrep økte fram mot 1990-årene. Dette førte til kortere

FOTO: NARVE SKARPHØEN / SJERRESBORG TRONDLAG FOLKEMUSEUM

liggetid på sykehus og dermed endrede rammer for helseinstitusjonene.

Utviklingen fra 1970-årene har gått i retning av at større sykehus over hele landet har fått ortopediske avdelinger og ortopedikirurgisk kompetanse. Helsereformene i 1990-årene innebar at landet ikke skulle ha ett statlig ortopedisk sykehus. Sykehusdriften ved Sophies Minde ble overtatt av Rikshospitalet. Ortopeditekniske tjenester leveres i dag av en rekke private bedrifter.

MOT EN FRIGJØRENDE FUNKSJONSHEMNINGSPOLITIKK

En kort periode etter 1945 var «handicap» det vanligste samlebegrepet inntil midten av 1960-årene. Da ble et nytt overordnet begrep innført som offisiell betegnelse i Norge: «funksjonshemmede» – med tilhørende avledninger som «bevegelseshemmet» og «utviklingshemmet».

I de nordiske landene kom funksjonshemming til å bli forstått som en konflikt mellom det individuelle, biologiske nivået, definert ved en diagnose, og omgivelsenes krav til funksjon. På 2000-tallet har denne tenkemåten blitt utfordret av en kulturell forståelsesmodell, som har vært den dominerende i USA. Innenfor denne tradisjonen har man vært mest opptatt av at funksjonshemming er en kulturell konstruksjon, og ikke noe biologisk gitt. Til grunn for dette ligger det synet at språket former verden, og at endring derfor også er mulig gjennom språket.

I 2001 ble begrepene «funksjonsnedsettelse» og «redusert funksjonsevne» introdusert i et offentlig dokument som fikk stor politisk betydning i Norge. Inspirert av Verdens helseorganisasjon ble det lagt vekt på «funksjonshemmende forhold». I 2023 ble flere nye begreper lansert i en ny offentlig utredning. Disse har imidlertid blitt kritisert for å skru tida tilbake ved atter å

Paralympiske leker, kjent som Paralympics, er verdens største internasjonale idrettsstevne for syns- og bevegelseshemmede. EIER: PIXABAY

koble funksjonshemming til sykdom («funksjonsfrisk»), for å anlegge et abstrakt perspektiv som vanskeliggjør hverdagskommunikasjon («funksjonsvariasjon») eller for å bringe lite nytt («funksjonshindret»).

KILDER TIL LEVD LIV OG FUNKSJONSHEMMENDE PROSESSER

Å undersøke hvordan personer i Norge med fysiske funksjonsnedsettelse har levd sine liv opp gjennom historien, er et ganske utforsket tema. Heldigvis fins det et rikt og omfangsrikt materiale, for den som vil lete. Hvilke kildetyper som er mest relevante, vil naturligvis avhenge av de spørsmålene som ønskes belyst.

ARKIVER ETTER OFFENTLIGE VIRKSOMHETER OG INSTITUSJONER

Arkivene etter sentrale offentlige virksomheter og private institusjoner som har blitt drevet av offentlige midler, inneholder mye informasjon om politikkutforming. Arkivet etter Sophies Minde inneholder alt fra elevfortegnelser til sykehusstatistikk. Arkivet omfatter også informasjon om bevegelseshemmede som har fått kjøreopplæring.

OFFENTLIG STATISTIKK OG FOLKETELLINGER

Offentlig statistikk er en kilde til hvordan kroppslig (og andre former for) annerledeshet har blitt begrepsfestet. Folketellingen fra 1920 var den første folketellingen som registrerte «vanføre», og er tilgjengelig på Digitalarkivet.

ORGANISASJONSARKIVER OG LOKALHISTORIE

Privatarkiver etter funksjonshemmede organisasjoner inneholder mye informasjon om myndighetspåvirkning,

Fra 1960-årene har full samfunnsdeltakelse for personer med funksjonsnedsettelse vært en viktig politisk målsetting. Her fra Stolthetsparaden i Oslo. EIER: WIKIMEDIA

strategiarbeid og sentrale aktører. Regionkretser og lokallag som har vært tilknyttet Norges Vanførelag / Norges Handikapforbund, har skapt arkiver som er deponert ved statsarkivene. Dette er et enestående materiale som gir mye kunnskap om hvordan det har vært å bo i ulike deler av landet til ulike tider med en fysisk funksjonsnedsettelse.

Arkivene vil typisk inneholde mye informasjon om medlemmene og lokale ildsjeler, samt søknadsmateriale som beretter om hva slags hjelpemidler som fantes og hvordan dette ble anskaffet og formidlet til brukere – i tida før hjelpemiddelsentralene overtok fra slutten av 1970-årene.

Det er viktig at arkiver også etter mindre brukerforeninger blir tatt vare på, siden de vil kunne inneholde materiale som ellers går tapt, som kampanjemateriell og informasjon om medlemsaktivitet og spørsmål omkring brukermedvirkning.

AVISER

Aviser er naturligvis en kilde til opplysninger om personer, aktivitet og deltakelse, foreningers virksomhet og diskusjon om viktige politiske saker. Søk i digitaliserte aviser på nettbiblioteket til [Nasjonalbiblioteket](#) gir mulighet for avansert kartlegging og analyse av språkbruk.

VISUELLE MEDIER: FOTO OG FILM

Visuell representasjon av funksjonshemning er en viktig kilde både til levd liv og samfunnets skiftende forestillinger om normalitet og avvik. Fotografier og film er to aktuelle medietyper.

Pr. i dag gir emneordet «vanfør» mer enn ett tusen treff i fotografier på DigitaltMuseum. Nasjonalbiblioteket har noe eldre dokumentarfilm fra mellomkrigstida. Privatarkivet etter Sophies Minde inneholder en del filmopptak fra behandlingssituasjoner og vanførehjem. Opptak fra slike institusjoner er en unik kilde, men er i liten grad tilrettelagt for bruk. *Filmavisen* er derimot lett tilgjengelig (via tv.nrk.no/serie/filmavisen), riktignok med få søkemuligheter.

Dersom man vil undersøke hvordan bevegelsehemmede har vært framstilt i populærkulturen, er naturligvis alle typer medier potensielle kilder.

GJENSTANDER OG HJELPEMIDLER

Gjenstander er en aktuell kildetype for å belyse utviklingen av tekniske hjelpemidler som ortopedisk fottøy, korsetter, krykker, proteser og rullestoler; eller medisinske instrumenter brukt i operativ behandling.

Materialet er fragmentert og i liten grad klargjort for bruk. Norsk Teknisk

Museum har 660 gjenstander i sin samling som er knyttet til Sophies Minde som produsent eller tidligere eier.

FYSISKE OMGIVELSER SOM KILDER

Å faktisk utnytte de fysiske omgivelsene i samfunnet som kildemateriale, kan være viktig. Denne typen informasjon vil gjøre det mulig å forstå de konkrete rammene personer med funksjonsnedsettelse kan ha møtt i sin levetid.

Så som boliger og offentlige bygninger, trapper, ramper og heiser, veioverganger, fortau, skilt og trafikklys, personbiler, drosjer, busser, trikker, tog, ferjer og fly, bussholdeplasser, togstasjoner og flyplasser, svømmehaller, sportsplasser og idrettsarenaer, kinoer og teatre, kultur- og forsamlingshus, parker, turstier og lysløyper, museer og arkiver, barnehager, skoler og sykehus.

HELSEARKIVER OG PASIENTJURNALER

Helsearkiver inneholder sensitivt materiale som er underlagt særlige restriksjoner for bruk. Det kan likevel være verdt å minne om at historiske pasientarkiv fins. Mange tidligere pasienter har et behov for å lese egne journaler fra langtidsopphold på sykehus som barn, som grunnlag for å forstå hva de har vært med på.

Språket i pasientjournalene er rimeligvis også en kilde til fortidige måter å forstå funksjonshemning. Ett eksempel: på 1950-tallet ble «går som en sel på land» brukt som grunnlag for beslutning om operasjon, selv om pasienter subjektivt ikke opplevde dette som et problem.

MUNTlige KILDER

Muntlige kilder er en mulighet som alltid bør vurderes. Husk også at det kan være at muntlige minnefestinger har blitt gjort langt tilbake i tid, i ulike medietyper (radio, tv, lydband og private filmopptak).

For å sikre at historien om de eldste personer i Norge i dag som har levd et langt liv med fysiske funksjonsnedsettelser, blir bevart for ettertida, vil jeg uten å nøle oppfordre slektninger og bekjente til å gjøre en dokumentasjonsinnsats. Se [Memoar.no](#) for inspirasjon til hvordan et livsløpsintervju kan gjennomføres. ■■

LITTERATUR

- Hagen, T.V.H. (2023). «Vaki og viljester»: funksjonshemming som forestilling, identitet, politikkfelt og sosial arena, ca. 1925–1960 belyst gjennom Sørlandske krets av Norges Vanførelag, i Kristoffer Vadum, Kjetil Homane Grødum og Thomas Olsen (red.), *Utenforskap, stigmatisering og fremmedfrykt på Agder: 1860 til i dag*. Cappelen Damm Akademisk.
- NOU 2001:22 *Fra bruker til borger*.
- NOU 2023:13 *På høy tid*.
- Rummelhoff, I. (1924). *Vanføre i dagliglivet og historien: viljer og skjebner*. Smaaskrift nr. 6. Kristiania: Centralstyret for vanføre.

Artikkelforfatteren vil også holde et webinar om dette temaet i løpet av vinteren. Informasjon vil komme på slektogdata.no etter hvert.

Møbelsnekker med én hånd

Hvordan klarte Gjerløv Martin Kristiansen, født med én hånd, å bli en anerkjent møbelsnekker i en tid da vanføre kunne bli henvist til fattiggassen? Hans historie viser hva som kan oppnås med talent, pågangsmot og skolegang ved Sophies Minde.

■ ODD JØRGEN NILSEN

Møbelsnekkring er et håndverk som krever erfaring, finmotorikk og nøyaktighet for at resultatet skal bli bra. Da kan det synes vanskelig å forstå at det kan være mulig å lage de fineste møbler av ulikt slag med bare én hånd.

Gjerløv Martin Kristiansen fra Møldalen i Breivik i Nordland var en sånn person. Gjerløv var født med en frisk hånd og en deformert arm som manglet fra albuen og ned. Han ble født i 1900 og vokste opp med mor Ølbertine, stefar Ole og etter hvert fem halvsøsken.

LÆRTE SEG SNEKKER- OG TØMRERARBEID

Stefaren, Ole Andersen, drev som snekker og tømmermann; blant annet var han med på å sette opp losjebygget

i Breivik. Det er naturlig å tro at Gjerløv ble inspirert av stefaren, og han lærte seg å bruke verktøy og utstyr beregnet på trearbeid.

Gjerløv gjennomførte grunnskolen i Breivik i årene 1908–15 med lærer Kristen Kristensen, kalt «gammelskolmestern», i «gammelskola» på Hammarn, ikke langt fra Møldalen. I skoleprotokollene er han oppført på lik linje med de andre elevene.

For en «vanfør» gutt i 1915 var neppe mulighetene mange yrkesmessig, verken i Breivik eller andre steder. Sannsynligvis har han etter endt skolegang bistått stefaren med forskjellig snekker- og tømmerarbeid og vist interesse og talent for slikt arbeid.

Gjerløv og kona Solveig. EIER: HJØRDIS KJÆRRAN

I huset til høyre etablerte Gjerløv snekkerverksted. EIER: ODD ANDERSEN

EGEN SKOLE FOR VANFØRE

Vanføre som ikke kunne sørge for seg selv gjennom arbeid, eller ikke hadde familie som kunne bidra, ble fattigkassens ansvar, ofte med absolutt minimale ytelser. Det var den lokale fattigforstanderens skjønn som var grunnlag for bidragets størrelse. En annen mulighet var at vanføre ble satt bort mot betaling, gjerne på gårder i nrområdet. Begge disse formene for offentlig hjelp var i bruk til langt inn i det tjuende århundre.

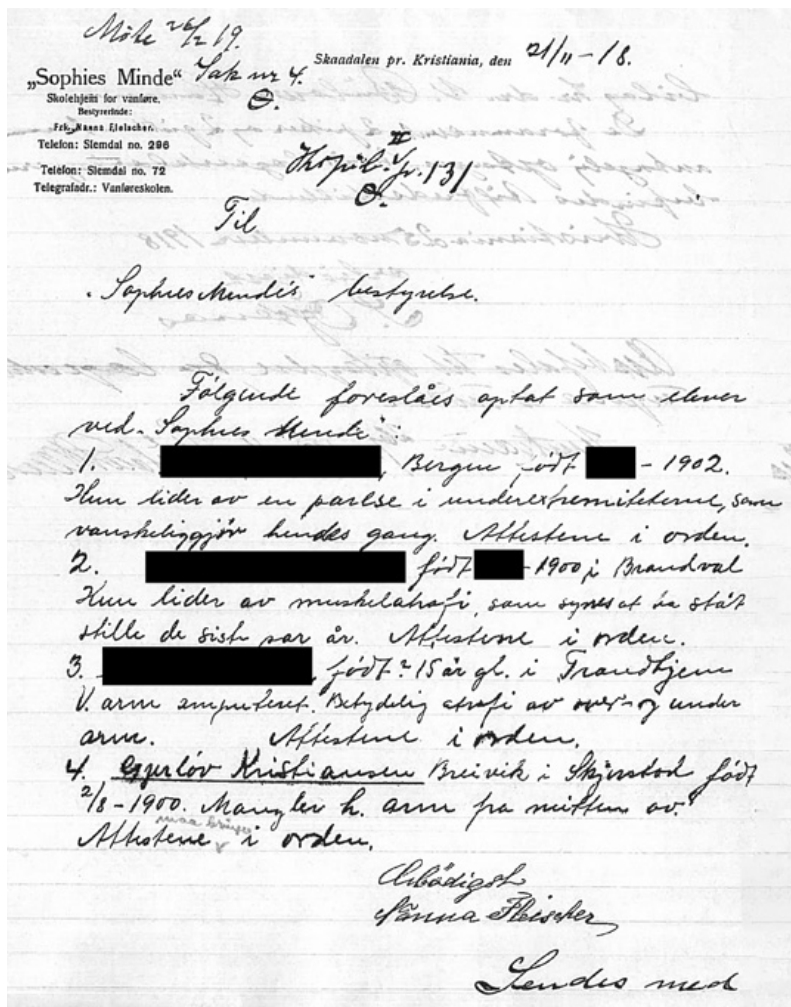
Det første spede forsøket på å gi yrkesfaglig undervisning til vanføre startet i Kristiania i 1892. Kommunen stilte lokaler til rådighet. Året etter ble Foreningen til understøttelse av trengende vanføre stiftet. Initiativtakere til både skole og forening var to søstre, Agnes og Nanna Fleischer. Ti år senere skjenket kong Oscar og dronning Sophie det norske folk en gave som skulle gå til vanføresaken. Dermed kunne det opprettes en spesialskole for vanføre.

I 1902 ble Sophies Minde i Skådalen ved Kristiania åpnet. Fra nå av kunne vanføre fra hele landet søkes inn på skolen for å få en yrkesutdannelse, slik at de kunne forsørge seg selv gjennom eget arbeid, altså hjelp til selvhjelp – et tidlig eksempel på det som senere skulle få betegnelsen yrkesrettet attføring, og arbeidslinja i sosialpolitikken.

Senere ble det opprettet en klinikk som skulle gi de vanføre kirurgisk spesialbehandling. I forbindelse med den ble det opprettet og drevet et ortopedisk verksted for skotøy, proteser og andre ting.

FINANSIERING AV SOPHIES MINDE-OPPHOLDET

Sophies Minde-skolen ble i 1919 Gjerløvs store mulighet. I fire og et halvt år, fra januar 1919 til juni 1923, var Gjerløv elev ved skolen og fikk opplæring som møbelsnekker. Hvordan dette kom i stand er ikke kjent, men

Brevet til Sophies Mindes bestyrelse fra 21. november 1918, underskrevet av Nanna Fleischer. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

det er mulig at «gammelskolmestern» var inne i bildet. Fattigforstander for Breivik distrikt, Johan Olsen, kan også ha bidratt. Utgiftene til fattighjelp var en stor budsjettpost for kommunen, så det var av stor betydning om mottagerne kunne bli selvhjulpne.

I 1916 ble kommunene oppfordret til å opprette vanførenemnder. Nemndene skulle ha som oppgave å hjelpe vanføre med råd og dåd, særlig gi opplysninger om spesialbehandling, utdannelse og arbeidsformidling. De fleste kommunene, cirka 90 prosent, opprettet slike nemnder. Ut fra arkivmaterialet fra Skjerstad kommune ser det ikke ut som at Skjerstad var blant kommunene som opprettet en slik nemnd.

I et brev til Sophies Mindes bestyrelse, datert 21. november 1918, foreslås det at Gjerløv tas opp som elev ved skolen: «Gjerløv Kristiansen fra Breivik i Skjerstad, født 2. august 1900. Mangler høyre arm fra midten av. Attestene i orden.» Brevet er underskrevet av Nanna

Sak. 3. Forespørsel fra Sophies Minde om Skjerstad fattigstyre vil overta garanti for kr. 350.00 - til innkjøp av hovelbenk og verktoij for Gjerløv Kristiansen.

Best. beslutning: Skjerstad fattigstyre vedtar å skaffe hanel det nødvendige verktoij på Gjerlövstedet, på betingelse av at Sophies Minde skyter til kr. 150.00.

18. juni 1921 382

Sosialkomiteens indstilling i sak nr. 48.

Vanføres undervisning.

Skjerstad fattigstyre sees ikke at ha faat 1/2 friplads for Gjerløv Kristiansen i likhet med hvad Sørfold kommune har faat for Wilhelm Olsen. Vedkommende post 3 gaar man av billighets hensyn med paa at den anførte sum kr. 740.00 etterbevilges Hamarsøy kommune dog uten følger for fremtiden.

Idet man forøvrig henviser til sakens dokumenter og hr. fylkesmandens forelæg indstilles til fylkestinget at fatte saadan beslutning:

Som bidrag til vanføres undervisning ved «Sophies Minde» bevilges for terminen 1921—22:

1. Skjerstad fattigstyre for Gjerløv Kristiansen	kr. 450.00
2. Sørfold kommune for Wilhelm Olsen	« 225.00
3. Hamarsøy kommune for Erling Jakobsen for tiden 1. juli 1917—30. juni 1921	« 740.00
Tilsammen, kr. 1 415.00	

Bødø, i sosialkomiteen den 17. juni 1921.

J. Selsø.

Enstemmig beslutning: Komiteens indstilling bifaldes.

Eksempler på fylkestingets forhandlinger angående «Vanføres undervisning», der Gjerløv er nevnt. Vedtakene ble utgitt årlig som en egen bok. FAKSIMILER, NORDLAND FYLKESKOMMUNE / NASJONALBIBLIOTEKET

Fleischer, en av initiativtakerne fra 1892. Siste ord om opptak har overlege Paul Bulow-Hansen ved den ortopediske klinikken. Hans anbefaling er datert 26. november. Opptak anbefales da legeerklæringen er i orden.

Det var kommunen ved fattigstyret, med bidrag fra fylkesmannen, som finansierte opphold ved Sophies Minde. Dette ut fra prinsippet om at fylkesmann, og dermed staten, skulle bidra til den som trengte hjelp utover vanlig fattighjelp. Fylkestingets forhandlinger med vedtak ble utgitt årlig som en egen bok. Til og med 1918 het det Nordlands amtstingsforhandlinger og fra 1919 Nordland fylkestingsforhandlinger.

I fylkestingets forhandlinger var det en egen post som het «Vanføres undervisning», og i forhandlingene for 1919 bes det om bidrag til vanføres opphold ved Sophies Minde. Blant mange er det en søknad fra Skjerstad fattigstyre for «vanfør gut Gjerløv Martin Kristiansen» fra 21. januar 1919. I vedtaket bevilges det 30 kroner pr. måned fra 21. januar–30. juni, og 50 kroner pr. måned fra 1. juli 1919–30. juni 1920. Halvparten av beløpet utbetales Skjerstad fattigstyre.

Det ser ut som at fattigstyret har forskuttert, og så fått refundert halve beløpet fra fylkestinget. Dette gjentar seg så helt til Gjerløv avslutter skolegangen i juni 1923. Fra juli 1921 økte for øvrig bidraget til 75 kroner pr. måned, dermed 900 kroner pr. år. Av dette betalte altså Skjerstad fattigstyre 450 kroner.

Våren 1922 mottok Skjerstad fattigstyre en forespørsel fra Sophies Minde om garanti på 250 kroner for en kunstig arm til Gjerløv. Fattigstyret avsto ettersom de mente at faren rettelig bør overta garantien.

ANERKJENT MØBELSNEKKER

Vel tilbake i Mølnaldalen etablerte Gjerløv seg med snekkerverksted i et lite hus som muligens hadde vært i bruk som bolighus for en annen familie i området, men som nå var

Protesen som Gjerløv brukte i arbeidet som møbelsnekker.

tomt. Høsten 1923 søkte Gjerløv fattigstyret om garanti for innkjøp av hovelbenk og verktoij med 150 kroner. Fattigstyret svarte ja på søknaden. Om Gjerløv også bodde i dette huset, eller flyttet inn hos familien, er noe uklart.

Han må ha gått en god skole i sør og ervervet seg gode ferdigheter, for Gjerløv ble etter hvert en anerkjent og etterspurt møbelsnekker rundt om i hele distriktet. Han laget ski, skap, stoler, bord, senger og madrasser. Alle de vanlige snekkermaskinene og verktoij var på plass i verkstedet.

Mye av det som ble produsert, er bevart. I mange hus i Brevik finnes det ulike møblement fra Gjerløvs hånd. For alt var bokstavelig talt laget med én hånd. Protesen som han fikk tilpasset på Sophies Minde, hadde en anordning som gjorde at han kunne holde ting fast ved en skruemekanisme. Eller han kunne bruke den som støtte.

All finsnekkingen ble gjort med én hånd. Jakob Normann forteller at han brukte å hjelpe Gjerløv med å montere fjærer i madrasser. Han brukte en tung jernbaneskinne til å holde fjærene trykket sammen, og til akkurat denne operasjonen trengte han hjelp.

Gjerløv beskrives som en vennlig og hyggelig mann. Det var vanlig at folk som venta på lokalbåten, senere

ferga, stakk innom Gjerløv, som holdt til like i nærheten. Han fortsatte arbeidet ufortrødent selv om huset kunne være fullt av folk. Han hadde også oppsyn med Breivik og Utvik lysverk, som ble etablert ved Mølnelva like ved huset hans. Vannet var ikke regulert, så i perioder var det så som så med vanntilførselen og regulariteten på det spinkle nettet. Teknologien var dessuten enkel og sårbar, så da var det greit med en nevenyttig person som hadde kort vei til verket.

GIFTERMÅL, NYTT HUS OG TIDLIG DØDSFALL

Gjerløv giftet seg i 1939 med Solveig Bergliot Larsdatter fra Bakklund i Målselv. Også hun var født i 1900. Hun kom til kommunen som tjenestejente. Først i Kåsmolia

hos Laurits Kåsmoli, senere kom hun til Utvik, der hun var i tjeneste hos Jakob Christensen. Derfra var veien kort til Mølnedalen, og vel gift flyttet hun inn hos Gjerløv.

Etter krigen, på slutten av 1940-tallet, rev Gjerløv det gamle verkstedbygget. Nytt hus ble satt opp av plank fra flyplassen på Rognan. I kjelleren etablerte han seg med nytt verksted.

Dessverre var det ikke lang tid Solveig og Gjerløv fikk i lag i det nye huset. Allerede i desember 1953 døde Gjerløv, 53 år gammel. Han gikk bort tidlig, men mange av de gjenstandene etter ham vitner om en person som fikk mye ut av livet til tross for dårlige odds ved fødselen. Kona Solveig var enke i 40 år, og døde i 1993, 93 år gammel. ■ ■

Eksempler på produkter fra Gjerløvs «hånd». FOTO: PRIVAT

Gjemt og glemt – utviklingshemmedes historie

Historien til personer med utviklingshemming har ofte vært en glemt og gjemt historie. Familiemedlemmer har forsvunnet ut av familiehistorien, det har vært vanskelig å finne opplysninger om dem og mange har ikke villet snakke. Gjelder det noen i din familie? Her er noen tips.

■ BÅRD KJETIL DAHL
■ Leder for Emma Hjorth museum

Hvorfor har denne delen av historien vært så taus? Min påstand er at kombinasjonen skam, sorg og skyldfølelse er av vesentlig betydning for at denne tausheten ofte oppsto. Jeg vil bruke denne teksten til å forsøke å gi et bilde på de holdningene som ble gjeldende, samt komme inn på hvilke kilder man kan bruke om man ønsker å finne ut mer.

Jeg vil i hovedsak holde meg til perioden fra slutten av 1800-tallet og til siste halvdel av 1900-tallet, og forsøke å klargjøre hvordan menneskesynet og forestillingen om mennesker med utviklingshemming har vært og hvordan det har utviklet seg i denne perioden.

I den perioden jeg konsentrerer meg om, har begrepet åndssvak vært mest brukt om dem vi i dag omtaler som mennesker med utviklingshemming, så jeg vil i hovedsak bruke dette i resten av teksten. Dette ordet er også det som ofte går igjen i kildene.

MENNESKESYNET GJENNOM DE TO FORRIGE ÅRHUNDRE

Den første skolen for åndssvake her til lands ble startet i Christiania første halvdel av 1870-tallet, som et privat initiativ. Men allerede på 1790-tallet gikk startskuddet

Arbeidselever ved Emma Hjorths Hjem rundt 1914. EIER: EMMA HJORTH MUSEUM

Toftes gave på Helgøya i 1903, som ble hjem for psykisk utviklingshemmede fra 1951. FOTO: NARVE SKARPMOEN / NASJONALBIBLIOTEKET

for det som ble kalt den optimistiske perioden innen spesialpedagogikken i Europa. Utover 1800-tallet fikk de fleste europeiske land i gang opplæringstilbud for åndssvake. Pedagoger og medisinerer var stort sett samstemte i at de åndssvake kunne motta opplæring og bli til «gavns mennesker».

I 1881 vedtok Stortinget Abnormskoleloven av 1881. Dette var en progressiv og optimistisk lov, som påla staten undervisningsplikt for blinde, døve og åndssvake. Men loven gjaldt ikke alle. Undervisningsplikten gjaldt bare de debile, de vi i dag ville sagt har en lettere utviklingshemning.

Denne loven ble derfor til hinder for offentlige tiltak for de med moderat til dyp åndssvakhet, og disse ble fra midten av 1890-tallet utestengt fra åndssvakeskolene. Synet på åndssvake endret seg på slutten av 1800-tallet, og de neste fem tiårene forsterkes forestillingen om at de åndssvake var en fare for samfunnet. Den optimistiske perioden var definitivt forbi.

Kvinner i ulike aldre på Emma Hjorths Hjem rundt 1914. EIER: EMMA HJORTH MUSEUM

ENDRET SYN

I 1913 kunne fagfolk i Norden lese om amerikanske dr. Phil H. Goddards undersøkelse av familien «Kalikakk» i *Tidsskrift for Abnormvæsenet*. Han undersøkte seks slektsledd av familien og hans konklusjon var at åndssvakhet i stor grad var arvelig, og denne undersøkelsen ble satt i sammenheng med Darwins evolusjonsteori. Dette skulle bli en farlig «cocktail» for de som var annerledes.

Forestillingen om at åndssvake fikk store mengder barn som i hovedsak også ble åndssvake, og at de fleste medfødte funksjonsnedsettelse var et resultat av mangelen på naturlige seleksjon, skulle bli den rådende. I USA og lengre sør i Europa var det nå etablert mange anstalter for åndssvake. De ble synlige for samfunnet, og mange mente denne institusjonaliserte omsorgen bare økte antallet. Troen på at samfunnet ville bli overbefolket av mennesker med dårlige arveegenskaper ble etablert og forsterket, og dette tankegodset spredte seg til Europa.

På første halvdel av 1900-tallet skulle det bli en påfallende samstemthet i ulike fagmiljøer, det brede politiske lag og i befolkningen for øvrig. Ideen om eugenikk (arvehygiene/rasehygiene) fikk sitt store gjennombrudd i land etter land og flere tok til orde for at tiltak som sterilisering var viktig for å redusere andelen åndssvake i befolkningen. Andre hadde mindre tro på at sterilisering skulle redusere antall åndssvake, men så det likevel som viktig av sosialøkonomiske hensyn.

Så å si samtlige europeiske land fikk steriliseringslover på begynnelsen av 1930-tallet. I Norge ble en slik lov vedtatt i Stortinget i 1934, mot én stemme. Frem til loven ble opphevet i 1977 ble rundt 2000 sterilisert med mer eller mindre bruk av tvang. Tre fjerdedeler av disse var åndssvake / psykisk utviklingshemmede.

EIER: EMMA HJORTH MUSEUM

Emma Hjorth, norsk åndssvakeomsorgs store kvinnelige pioner.

Klæbu pleiehjem i 1948. Guttebygget med sovesal. FOTO: SCHRØDER / SVERRESBORG TRØNDELAG FOLKEMUSEUM

Det er også viktig å påpeke at på dette tidspunktet omfattet også begrepet åndssvak de «moralsk åndssvake». Dette var personer som ikke nødvendigvis hadde en redusert IQ, men som ble betraktet som farlige for samfunnet.

HVOR BODDE DE?

Det fantes ingen tilbud for de åndssvake før 1898, med unntak av landets tre åndssvakeskoler som ble etablert fra 1870-tallet.

I 1898 startet Emma Hjorth sitt pleiehjem i Asker, og flyttet derfra til Tokerud gård utenfor Sandvika i Bærum i 1903. Staten overtok hjemmet i 1915, og opprettet også Klæbu pleiehjem noen mil sør for Trondheim i 1917. Dette var de eneste plassene for «ikke dannelsedyktige åndssvake» her til lands fram til etter krigen, med unntak av det lille barnehjemmet Bjerka på Grorud i Oslo med 15 plasser som ble opprettet av Røde Kors i 1943.

Alt i alt talte hjemmene til sammen rundt 500 plasser, og oppholdet ble betalt av pårørende, i tillegg til private opprettede fond for ubemidlede. Emma Hjorths hjem skulle fra 1917 gi tilbud til de sør for Trondheim, mens Klæbu pleiehjem skulle gi tilbud til de nordfra, men i realiteten kom beboerne på disse to institusjonene fra hele landet.

BODDE HJEMME

Mange åndssvake bodde også hjemme, og fortsatte å gjøre dette i årene som fulgte. Men en stadig større institusjonaliseringstankegang begynte å gjøre seg gjeldende.

Ole B. Munch ble ansatt som overlege ved Emma Hjorth i 1946 og fikk samtidig tittelen som statens konsulent i åndssvakesaken. Han startet umiddelbart med å dempe belegget på de to overfylte statlige åndssvakehjemmene. Etter modell fra psykiatrien gjorde han avtale med 10–12 gårdsbruk på Østlandet om å ta til seg åndssvake i privat forpleining.

Dette blir starten på det som ble kjent som «Utevernet», mindre åndssvakehjem under tilsyn av områdeoverlegene. I tillegg ble det også opprettet et tyvetalls større hjem de fem første årene etter krigen. Blant annet etablerer Diakonenenes broderforening Nærlandheimen på Jæren og Røde Kors sitt Bakkebø utenfor Eigersund.

NY LOV I 1949

I 1949 ble «Betalingsloven for hjem som mottar åndssvake til pleie, vern og opplæring» vedtatt. Denne loven resulterte i at det offentlige dekket driftsutgiftene til godkjente åndssvakehjem, og at nesten hvem som helst kunne starte og få godkjent et slikt hjem. I og med at vi her til lands på samme tid var på vei til å utrydde tuberkulosen, ble mange tuberkulosehjem overflødige og de ble etter søknad omdefinert til åndssvakehjem. Tuberkulosehjemmene var ofte drevet av store veldedige organisasjoner, og de fortsatte å stå som eiere av de nydefinerte åndssvakehjemmene.

Den 1. juli samme år som betalingsloven vedtas, foretok legene Johan Bremer og Baard Brekke en telling av de åndssvake som fikk en eller annen form for forpleining av det offentlige. 711 var i åndssvakehjem, 520 i sinnssykehus, 1133 i privat forpleining som sinnssyke og 2045 som var forsorgsunderstøttet av kommunen.

Stor dag for norsk sosialforsorg

Omsorgen for de åndssvake og epileptikere blir ikke lenger noen fattighjelp

Lagmann C. Bonnevie ble i går valgt som formann for Norgeslag for fredsarbeid.

Dollars til cellulose
De økonomiske myndigheter i den britisk-amerikanske fellelesonen har stilt til rådighet 8 millioner dollars til innkjøp av cellulose fra de nordiske land og Østerrike.

Ingen konflikt
Sjømannskonflikten i Danmark er løst. Begge parter har vedtatt forslaget.

Det mangler 5-10 mill. merker

Men tekstilvarene ble solgt til lovlig pris

Merkesvindel-saken fra Fre-

I siste statsråd satte Sosialdepartementet fram proposisjon om to nye lover, «Lov om hjem som mottar åndssvake til pleie, vern og opplæring» og «Lov om anstalter og hjem for epileptikere». Det er et viktig skritt i retning av en ordnet forsorg for åndssvake og epileptikere i vårt land, de to grenene av vår sosiale forsorg som har vært mest forsømt.

— Det som er det store ved disse lovene er at de er et skritt videre på å løfte vår sosiale forsorg ut av fattigvesenet, sier helsedirektør Karl Evang til Arbeiderbladet. Fra nå av behøver ingen familie holde seg tilbake, som mange har gjort, fordi det betydde fattighjelp hvis de anbrakte sitt barn. Etter disse lovene skulle det ikke stå på økonomien når det gjelder å få anbrakt en som er åndssvak eller epileptiker og som trenger opphold ved en der til innrettet institusjon. Det er et uhyre stort framskritt sammenliknet med den nåværende situasjon.

er også et uhyre viktig framskritt. Her har vi fått den lov som gjør det meget lettere å reise anstalter. Derved skulle vi komme godt i vei med dem. Det er en stor dag. En må håpe at disse to lovene vil gjøre sitt til at framgangen fortsetter i økt tempo, slik at forholdene blir lettere for disse ulykkelige og deres familier. Særlig i denne bolignødens tid er det av betydning at husmoren og familien i det hele kan avlastes for den umenneskelige byrde det er å ha en av disse pasienter i hjemmet.

Etter de nye lovene forplikter staten seg til å betale for

Bok som har vakt oppsikt

Mange aviser omtalte den nye loven fra 1949, som her fra Arbeiderbladet 2. april samme år.

FAKSIMILE: NASJONALBIBLIOTEKET

I 1952 skjer det en ny endring. Da ble en ny landsplan vedtatt, og ansvaret for åndssvakeomsorgen ble fordelt i sju regioner. Hver av regionene skulle ha sin sentralanstalt med en overlege og fagfolk, poliklinisk behandling og det skulle også føres tilsyn med de mindre åndssvakehjemmene i regionen.

Regionene var som følger:

- ➔ REGION 1: Finnmark, Troms og Nordland.
- ➔ REGION 2: Møre og Trøndelag.
- ➔ REGION 3: Bergen, Sogn og Fjordane og Hordaland.
- ➔ REGION 4: Rogaland, Telemark, Aust- og Vest-Agder.
- ➔ REGION 5: Vestfold, Buskerud og Østfold.
- ➔ REGION 6: Oslo og Akershus.
- ➔ REGION 7: Hedmark og Oppland.

Hvilke regioner som fantes, kan være relevant å vite når du skal begynne å lete i arkivene.

Åndssvakehjemmene ble fortsatt drevet av ideelle organisasjoner, men også av egne stiftelser. Noen var også kommunalt og fylkeskommunalt drevet. Utover 1970-tallet, etter innføringen av sykehusloven, blir åndssvakehjemmene gradvis overtatt av fylkeskommunene, og de små som ikke tilfredstilte de nye sykehuskravene, blir gradvis nedlagt. Mindre og mer desentraliserte tilbud blir vanligere. På slutten av 1980-tallet vedtas ansvarsreformen (HVPU-reformen), og ansvaret overføres til kommunene.

Totalt ble rundt 140 institusjoner for åndssvake etablert her til lands mellom 1945 og frem til 1990.

HVORDAN HADDE DE DET PÅ INSTITUSJONENE?

Formeningen om livskvalitet på åndssvakehjemmene er nok like mange som antall beboere, foresatte og

10a Blind! — Døvstum! — Sinnssyk! — Åndssvak! — Legemlig vanfør! — Syk! _____

For alle disse angis også hjemstavnskommunen _____

10b Er blindheten, døvheten o. s. v., vanførheten eller sykdommen: Antagelig medfødt! eller i hvilken alder fremtrådte: _____

11. Arbeidsdyktig! — Vesentlig nedsatt arbeidsevne! — Helt arbeidsudyktig! _____

12. I hvilket land statsborgerskap: Norge! eller _____

13. For alle norske som har vært minst 2 år i Amerika: Hvilket år reist fra Norge? _____ Hvilket år hjemkommet? _____

14. Trossamfund: Statskirken! eller _____

15. Stilling i husholdningen: Hovedperson! — Hustru! — Sønn! — Datter! — Tjener! — Losjerende: med full kost!, med delvis kost!, uten kost! — Besøkende! o. s. v. bortsat åndssvak

16a Er De fast bosatt i huset (ja eller nei)? Ja

«Åndssvak» kvinne som er bortsatt hos en familie med gård. Fra folketellingen 1920. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

ansatte. Noen har uttrykt at de har hatt det bra, mens andre har opplevd massiv umyndiggjøring og overgrep.

Slike institusjoner var gjerne preget av et sterkt hierarki, hvor pasienten var nederst. Det kan også ha variert hvor åpne og tilgjengelige institusjonene har vært for innsyn og dermed mulighet til å oppdage dårlige forhold.

KILDER TIL PSYKISK UTVIKLINGSHEMMEDE

Å finne ut mer om personer med utviklingshemming og kartlegge deres historie er noe av det vanskeligste man kan begi seg ut på.

PASIENTJURNALER

Nesten uten unntak er alt av opplysninger som finnes, en del av vedkommende sin pasientjournal, som det er strenge innsynsregler for.

Alt av pasientjournaler fra åndssvakeomsorgen og HVPU skal være overført Arkivverket, men med klausuler. Man kan få tilgang hvis en har vektige grunner for innsyn, eller har nødvendig status som forsker (les mer på side 41). Norsk helsearkiv har pasientjournaler fra sykehus, og i **bestandsoversikten deres** ser du hvilke arkivserier som til enhver tid er tilgjengelig i Helsearkivregisteret. På **Arkivportalen.no** kan du søke etter materiale fra andre helsetjenester, som kommunale og fylkeskommunale, som ikke er overført til Norsk helsearkiv.

Veldig mye av dokumentasjonen om institusjonene for øvrig, ligger nok fremdeles i skuffer og skap rundt omkring hos de ulike aktørene, og vi får håpe det blir innlevert til arkivene før «tidens tann» tar knekken på det.

OFFENTLIGE REGISTRE

Noe som også kan gjøre ting litt komplisert, er at utviklingshemmede sjelden ble registrert i offentlige registre, som for eksempel adressebøker og telefonkataloger. Men om vi går litt tilbake i tid, vil de blant annet finnes i folketellingene og kirkebøker, for eksempel i oversikt over avdøde. Begreper som åndssvak, sinke, tulling, aandsløv og idiot vil da gjerne bli brukt.

I folketellinger vil det stå registrert at man var «sinnsyk», og 1920-tellingen var også «åndssvak» et alternativ. Det kan forekomme at denne «merkningen» ikke er tatt med i transkriberingen på **Digitalarkivet**, men derimot i det originale dokumentet – sjekk derfor originalkilden.

Et annet tips er å skrive «til forsørgelse» i søkefeltet «familiestilling». Man kan få en del treff på folk med utviklingshemming i folketellingene, avhengig av hva en skriver i dette feltet.

FATTIGVESENET

Om noen ble understøttet av Fattigvesenet, vil du også kunne finne opplysninger om dette i arkivet etter Fattigvesenet, som ligger i de kommunale arkivene. Noe materiale ligger også ute på **Digitalarkivet**.

I arkivet etter Fattigvesenet kan man også finne vedtak på barn, ungdom og voksne som ble satt bort, samt at man betalte for folk som var satt bort til andre kommuner og asyl og lignende. I de kommunale arkivene finnes det originale brev som forteller ulike historier om disse.

SPØR ANDRE

Tidligere var det vanlig at personer med utviklingshemming ble plassert på gårder rundt omkring i fylket. Et tips kan være å kontakte dagens eiere av gården for å undersøke om de har informasjon om hvordan oppholdet til vedkommende var.

BOINSTITUSJONER FOR PSYKISK UTVIKLINGSHEMMEDE

Mennesker med utviklingshemming ble ofte glemt og gjemt i familiehistorien. Om det gjelder din familie og du ønsker å finne ut mer, kan det være greit å skaffe en oversikt over hvilket hjem vedkommende bodde på.

Her finner du en oversikt over alle hjemmene etablert i perioden 1898–1990, med unntak av rene daghjem og skoler. Prøv å søke opp boinstitusjonen på **Arkivportalen.no**.

Sentralanstalter:

Bakkebø, Dagsrudheimen, Emma Hjorths hjem, Fossnes, Grimebakken, Hellandheimen, Klæbu/Halsetheimen, Landeskogen, Nærlandsheimen, Nordre Åsen, Orkerød, Solbø, Toftes gave, Trastad gård, Vensmoen, Vestlandsheimen, Østerbo og Åkershagan.

Øvrige institusjoner / bi-institusjoner

Alstenheimen, Arneberg, Aspetun, Auren gård, Austjord, Bakkely, Bakketun, Barnely, Berggårds pleiehjem, Bergheim – Hakon Bergspleiehjem, Bjerka barnehjem, Bjerkan pleiehjem, Bjørketeigen, Bogneset, Borgund pleiehjem, Braveien pensjonat, Brattlia, Brålia, Bømlotunet, Christiegarden, Dagbo, Daleløkken, Drangedal, Eikebu, Eiker, Eikholt pleiehjem, Ellengård, Einaplasen, Elvebakken, Elvetun, Evjebakken, Fagerhøy, Fagerli, Fayehagen, Fjordtun, Follo helseheim, Fosslåsen, Fredlund, Furuberget, Furubo, Furugården – Barnely, Furuheien, Furuheim, Furuheimen, Furuly, Furustrand arbeidshjem og gartnerløkka, Gaukom arbeidshjem, Glomlia, Granbo hjem for unge piker, Granerudheimen, Granli gård, Granlia, Granlien hjem for åndssvake, Granly stiftelse, Gulltun, Gyrihaugen, Gåssand, Haugen gård, Haukås, Havernesstoga, Hebergheimen, Helgelandsheimen, Helgeseter, Henrik Månums pleiehjem, Hjemmet for døve – Nordstrand og Andebu, Hjertebo, Hjertelia, Hogganvik, Holo, Høgtun, Holøytunet, Igelsrud pleiehjem, Idrettsveien, Jessheim helseheim, Johan Sverdrups vei, Johnsrud gård, Jorde sykehjem, Jøssåsen landsby, Kapellveien barneinstitusjon, Karasjok familie- og daghjem, Kautokeino familie- og daghjem, Klungenbergheimen, Kløverbakken, Kløverheimen, Kongstun, Lindelia, Lindgrov, Litun, Lunden pleiehjem, Lykkebo, Lyngrabben, Lyngås, Margrethehaugen, Marnartun, Mortenstua, Mæland, Møllabakke, Månun, Namdalstun, Nedre Opsahl, Nessehaugen, Nordfjordheimen, Nordlys barnehjem, Nye barnely, Oslo guttehjem, Olsrud, Pavelegate 7, Prestmosen, Radarveien, Regionhjemmet i Valdres, Ringåsen, Romsli, Romsås pensjonat-hjem, Rostadheimen, Sandslatunet, Sandborg, Sivesind, Skjønnun gård, Skjervengen, Skjørsand, Skodje, Skogtun åndssvakehjem, Skogåsen, Solbakken, Solgløtt arbeidshjem, Soltun, Solvang behandlingshjem for cerebral parese, Stein pleiehjem, Steinmo småhjem, Sørum gård, Tomtebo, Totenåsen, Tyberg, Tønsberg Redd barna, Ulstein, Ulverud, Varatun, Vidstentunet, Viker pleiehjem, Villa Granly, Virik Sander barnehjem, Voldjordet, Våganheimen, Vårli åndssvakehjem, Vidaråsen, Yttermyran, Øksnes, Ørsta, Østaførpleiehjem, Østli barnehjem, Øvervollen, Øytun, Årdal og Aasen sykehjem.

Behandling av psykisk syke

Fra å bli lenket fast til veggen til humanitet og forståelse. Hvordan har behandlingen av folk med psykiske lidelser forandret seg gjennom tidene? Her får du også tips til hvor du kan lete for å finne ut mer om dem.

■ KNUT S. SØRHUSBAKKEN

– Omtaler av psykisk sykdom finner vi helt tilbake til de eldste skriftlige kildene. Gjennom tidene er det særlig to grupper mennesker som er omtalt: De som ikke kunne ta vare på seg selv, og da særlig de som samfunnet måtte beskyttes mot. Og de som hadde begått lovbrudd, der det var tvil om tilregneligheten til vedkommende.

– Men forståelsen av psykisk sykdom ble mye sterkere fra 1800-tallet. Da fikk man et medisinsk behandlingsapparat til å ta seg av pasientene, og psykiatriske institusjoner ble bygget fra midten av 1800-tallet, sier Svein Atle Skålevåg, professor i vitenskapshistorie ved Universi-

tetet i Bergen. Han har gjennom mange år forsket på den psykiske helsens historie i Norge.

Før institusjonene kom, ble håndteringen av alvorlig psykisk syke personer primært ordnet lokalt.

– Blant annet var det mange som ble sperret inne i en låve eller et fjøs, gjerne lenket fast til veggen. Det drev man på med til langt utover 1800-tallet, uten at jeg kan fastslå et konkret tidspunkt for når man sluttet med dette. Ofte var det familier som hadde dette som en næringsvei, der de fikk betalt fra det offentlige for å ta hånd om de syke, sier Skålevåg.

Lange bad var en av metodene som ble brukt i behandlingen av psykisk syke tidligere.

Dette kunne pågå over flere dager og være svært traumatisk. FOTO: SEVERIN WORM-PETERSEN / NORSK TEKNISK MUSEUM

Arbeidsstue for «andreklassepasienter» omkring 1900 på Gaustad sykehus.

GAUSTAD FØRST UT

Den første psykiatriske institusjonen i Norge var Gaustad i Oslo, som åpnet i 1855. Den offisielle betegnelsen på denne type institusjon var «sindssykeasyl».

Før Gaustad ble bygget, fantes det «døllhus» i flere norske byer. Dette var fra gammelt av steder der sinnslidende ble innesperret. Ved inngangen til 1800-tallet utviklet disse seg i en mer medisinsk retning. Da Gaustad åpnet, betjente sykehuset pasienter fra hele landet, noe som betydde at mange av dem som kom dit, levde isolerte liv uten besøk. I de påfølgende årene ble det også bygget psykiatriske sykehus utenfor flere andre norske byer, som Trondheim, Kristiansand og Bergen.

Hva skulle til for å bli lagt inn på disse psykiatriske sykehusene?

– I 1848 ble «Sindsygeloven» vedtatt, og den regulerte dette. Reglene var relativt strenge. For å bli lagt inn måtte en lege i lokalmiljøet til pasienten skrive en legeattest der det stod at vedkommende hadde behov for behandling. Deretter måtte direktøren ved institusjonen som skulle ta imot pasienten, ta egne vurderinger og eventuelt godkjenne at det var tilfelle, samt ta stilling til om de hadde plass. Det var gjerne familien til de syke som fikk ordnet innleggelsen. I de tilfellene der den syke ikke hadde nære pårørende, gikk politiet inn i familiens sted og begjærte innleggelse, sier Skålevåg.

Han legger til at praksisen med at innleggelse var en medisinsk beslutning og ikke noe domstolen tok stilling til, skilte Norge fra en del andre land. Men ikke alle støttet lovverket. Noen mente at loven gjorde det mulig for folk å kvitte seg med familiemedlemmer de ikke ville ta seg av. I andre tilfeller gikk pasienter selv ut og hevdet at de hadde blitt urettmessig og grunnløst innlagt.

MÅTTE VÆRE VELDIG SYK FOR Å BLI INNLAGT

På de nybygde psykiatriske institusjonene oppstod det fort plassproblemer. Det førte til at det ble gjort harde prioriteringer for hvem som fikk plass og ikke.

– Dette førte til at mesteparten av pasientene var svært syke. Dette var både personer som var utagerende og personer som var svært introverte og kommuniserte lite. Mange av disse pasientene endte opp med å aldri bli skrevet ut igjen, sier han.

Psykiatri kommer først inn som et obligatorisk emne i medisinstudiet i Norge på 1900-tallet. På 1800-tallet ble du spesialisert innen feltet ved å jobbe på institusjon. Pleierne på sykehusene, eller vokterne som de lenge ble kalt, hadde også lite spesialkompetanse på psykisk helse.

Frem til 1950-tallet var det i tillegg totalt fravær av medikamentbehandling i norsk psykiatri. Innføringen av psykofarmaka gjorde at mye ble forandret på de psykiatriske avdelingene rundt om i landet. En del pasienter som før var svært utagerende, ble roligere, og de som hadde vært passive ble mer aktive.

LANGE BAD, TVANGSTRØYE OG FYSISK AKTIVITET

Før medisinen kom på banen, støttet legene seg på andre behandlingsmetoder som de trodde kunne hjelpe pasientene.

– Da de psykiatriske sykehusene ble bygget, rådet en behandlingsteori som gikk ut på at psykisk syke mennesker

Blakstad sykehus i Asker, fotografert i 1904.
FOTO: ANDERS BEER WILSE /
NORSK FOLKEMUSEUM

trengte ordnede liv og frisk luft, og gjerne fysisk arbeid. Men dette ble ikke den suksessen man hadde tenkt seg, selv om det er vanskelig å si i dag hvilken virkning denne behandlingen faktisk hadde på pasientene.

– I tillegg til frisk luft og fysisk arbeid, hadde legene virkemiddel som tvangstrøyen. Da den kom på begynnelsen av 1800-tallet, ble den markedsført som et humant alternativ til å lenke folk fast til veggen. Spesielt utagerende pasienter fikk i tillegg opiumsdråper som beroligende middel, sier Skålevåg.

En annen behandlingsmetode var dusj, gjerne iskald for sjokkeffekt, og lange bad. Lange bad betydde bad som varte flere dager i strekk, i et kar med lokk, for at pasienten ikke skulle slippe ut. Dette kunne være svært traumatiserende.

– Utover 1900-tallet begynte norske leger også å prøve ut nye virkemidler som det var knyttet store forventninger til. Dette var elektroshokk fra rundt 1910-tallet og lobotomi fra 1940-tallet, sier han.

Egas Moniz, som fant opp lobotomi som behandlingsmetode, fikk Nobelprisen i medisin i 1949. Noen år tidligere, i 1927, fikk Julius Wagner Jauregg samme pris for utviklingen av malariaterapi. Dette var en mye brukt behandling for psykisk syke og gikk ut på at malariainfisert blod ble sprøytet inn i kroppen til en pasient. Man trodde at den høye feberen pasienten fikk som følge av dette, kunne drive bort andre sykdommer.

INSTITUSJONER FOR NERVØSE LIDELSER

I tillegg til de psykiatriske institusjonene vokste det også frem andre behandlingssteder for pasienter med mildere psykiske problemer fra 1900-tallet og utover. Disse pasientene var ikke syke nok for å bli omfattet av Sinnsykeloven, og fikk dermed ikke plass på institusjonene for de sykeste pasientene.

– Disse mildere lidelsene ble gjerne kalt nervøse lidelser. En av disse var hysteri. Dette var et veldig vidt sykdomsbegrep, og ville i dag vært omtalt som flere ulike diagnoser. De nervøse lidelsene ble oppfattet som overklassesykdommer. Pasientene ble ofte behandlet av lege hjemme

eller sendt til utlandet eller til behandlingssteder ved kysten eller fjellet (kyst- eller høyfjellssantorier). Dette var behandling som pasientene selv måtte betale for. Ullevål sykehus fikk også en egen avdeling for nervesykdommer i 1914, sier Skålevåg.

KILDER TIL DE SOM BLE RAMMET AV PSYKISK SYKDOM

ARKIVER ETTER BEHANDLINGSINSTITUSJONER

Dette er kanskje den fremste kilden til informasjon om psykisk syke personer. I disse arkivene vil du stort sett finne en pasientjournal. Hva som står i denne kan variere mye, alt etter hvor begivenhetsrikt oppholdet på institusjonen var. En del sykehusarkiv kan også inneholde brev fra pårørende. Man kan få tilgang til pasientjournaler hvis en har vektige grunner for innsyn, eller har nødvendig status som forsker (les mer på side 41).

Norsk helsearkiv oppbevarer pasientjournaler fra sykehus. I **deres bestandsoversikt** finner du en oversikt over hvilke arkivserier som er tilgjengelige i Helsearkivregisteret. For materiale fra andre helsetjenester, som kommunale og fylkeskommunale tjenester, kan du søke opp disse på Arkivportalen.no. Disse arkivene er ikke overført til Norsk helsearkiv.

Her finner du en liste over noen av de psykiatriske sykehusene som ble bygget på 1800-tallet og frem til 1920-tallet (Det har blitt bygget flere enn disse i etterkant.):

- Blakstad sykehus (Blakstad i Asker, åpnet i 1904).
- Dale sykehus (Dale i Sandnes, åpnet i 1913).
- Dikemark sykehus (Oslo, åpnet i 1905).
- Eg sykehus (Kristiansand, åpnet i 1881).
- Gaustad sykehus (Oslo, åpnet i 1855).
- Lier sykehus, tidligere Lier Psykiatriske Sykehus (Lier, åpnet i 1926).
- Mentalsykehuset i Bergen (åpnet i 1833).
- Nordlandssykehuset Rønvik, tidligere Nordland Psykiatriske sykehus (Bodø, åpnet i 1902).
- Reitgjerdet sykehus. Dette var et psykiatrisk sykehus for kriminelle som var psykisk syke. (Trondheim, åpnet i 1923. Da sykehuset ble åpnet, ble det

EIER: NORSK TEKNISK MUSEUM

Legevitt på sovesal for menn på Gaustad sykehus, fotografert rundt 1900.

FOTO: SEVERIN WORM-PETERSEN / NORSK TEKNISK MUSEUM

Pasient i seng i et asyl, trolig fra rundt 1900.

Person registrert som «sinnsyk» i folketellingen 1920. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

9. For alle som vesentlig forsørges av andre: *Forsørges av Jorde-*
Angi forsørgerens hovederhverv nøiaktig *Strand, fattigvæsen*

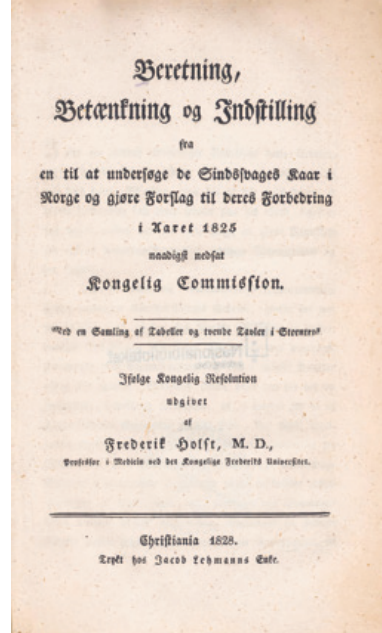
Merk: Hjemmeværende barn under 15 år regnes alltid som forsørgede; deres eget erhverv anføres som bierhverv i foregående rubrikk.

10a Blind[!]. — Døvstum[!]. — Sinnsyk[!]. — Andssvak[!]. — Legemlig vanfør[!]. — Syk[!].....

For alle disse angis også hjemstavnskommunen *Jordestrand*

10b Er blindheten, døvheten o. s. v., vanførheten eller sykdommen: Antagelig medfødt[!] eller i hvilken alder fremtrådte: *Ukjent 1908*

11. Arbeidsdyktig[!]. — Vesentlig nedsatt arbeidsevne[!]. — Helt arbeidsudyktig[!].

FAKSIMILE: NASJONALBIBLIOTEKET

samtidig slått sammen med Kriminalasylet i byen, som hadde samme pasientgruppe).

- ➔ Rosenbergs asyl (Bergen, åpnet i 1860).
- ➔ Sandviken sykehus (Bergen, åpnet i 1891).
- ➔ Sykehuset Innlandet avdeling Reinsvoll, tidligere Prestsæter sykehus (Reinsvoll i Vestre Toten, åpnet i 1913).
- ➔ Sykehuset Innlandet avdeling Sanderud (Ottestad nær Hamar, åpnet i 1908).
- ➔ Valen sjukehus (Valen i Kvinnherad, åpnet i 1910).

Når det gjelder «dollhusene», er det ikke, eller i veldig liten grad, bevart arkivmateriale. Blant annet fordi de ikke var pålagt å føre protokoller over de innlagte, slik de senere asylene var.

TELLINGER AV PSYKISK SYKE

For å skaffe en oversikt over de psykisk syke i Norge opprettet Kirken i 1824 en Kongelig Kommissjon som fikk ansvar for å telle opp disse. Tellingen ble utført i 1826 av landets prester og ble samlet i en rapport av Frederik Holst i 1828. Denne rapporten finnes på [Nasjonalbiblioteket](#).

Tellingen kartla fire kategorier av psykisk sykdom: mani, melankoli, demens og idioti. Mani ble brukt om personer som var voldsomme og utagerende. Melankoli ble brukt om de som var stille, tilbaketrukne og kommuniserte lite med omverdenen. De man ga demens-stemplet, var både gamle, men også unge pasienter, som i dag for eksempel ville fått en schizofrenidiagnose. Den siste diagnosen, idioti, ble brukt om de som ikke var psykisk syke, men hadde en medfødt psykisk utviklingshemming. I dag ville disse fire diagnosene blitt omtalt som en rekke ulike diagnoser.

Det skal nevnes at tellingen ble kritisert fordi den ble gjennomført av mennesker med manglende medisinsk kompetanse. Riksarkivet har funnet følgende arkivmateriale knyttet til denne undersøkelsen i arkivmaterialet de oppbevarer:

- ➔ Riksarkivet RA/S-1044, Justisdepartementet, Medisinalkontoret. Serie E, Diverse protokoller.
- ➔ Stykke nr. 14, Indstilling m.m. fra Commissionen til Dollhusenes Undersøgelse m.m., 1827.

- ➔ Stykke nr. 15, Forhandlingsprotokoll for den til at undersøge Dollhusenes Tilstand nedsatte Commission, 1825.
- ➔ Stykke nr. 16, Korrespondanseprotocol for den til at undersøge Dollhusenes Tilstand nedsatte Commission, 1825–1826.
- ➔ Stykke nr. 17, Fortegnelse over sinnsyke innsendt av geistligheten i Kristiania og Tromsø stift, 1825–1826.

FOLKETELLINGER

Senere ble tellingene av psykisk syke gjort i forbindelse med folketellingen. Her kunne man bli registrert som «sinnsyk», og i folketellingen fra 1920 var også betegnelsen «åndssvak» et alternativ. Det er verdt å merke seg at slike «merknader» ikke alltid er tatt med i transkriberingen, men kan finnes i de originale dokumentene på [Digitalarkivet](#). Derfor er det viktig å sjekke originalkilden dersom du mistenker at slik informasjon kan være utelatt.

Et annet tips er å bruke søkeordet «til forsørgelse» i feltet for «familiestilling» når du søker i folketellingene. Dette, og andre lignende søkeord, kan gi treff på personer som hadde psykiske utfordringer, avhengig av hvordan informasjonen er registrert.

ARKIVET ETTER FATTIGVESENET

Her kan man finne dokumenter som omhandler vedtak om barn, ungdom og voksne som ble satt bort, samt betaling for personer plassert i andre kommuner, asyl eller lignende. Fattigkassen dekket som regel utgiftene for asylbehandling, men mange asyl var delt inn i to klasser. Personer på første klasse, som fikk bedre mat og andre fordeler, måtte dekke utgiftene selv. Et kjent eksempel er Amalie Skram, som fikk behandling på første klasse ved Gaustad sykehus.

Fattigvesenet fikk også beskjed om en person døde på institusjon, og i noen tilfeller informasjon om hvor mye begravelsen til vedkommende hadde kostet. Dette fordi de som døde på institusjon, ofte ble begravet i dette området. Det betyr derfor at de også finnes i kirkebøkene som hører til området. Arkivet etter Fattigvesenet ligger i kommunale arkiver. Stadig mer blir også lagt ut på [Digitalarkivet](#).

Arbeidsrom i et asyl.

I de kommunale arkivene kan du også finne originale brev som gir innblikk i livene til disse personene og de beslutningene som ble tatt på deres vegne.

RETTSPROTOKOLLER OG TINGBØKER

I arkivmaterialet etter rettsvesenet vil du finne informasjon om kriminelle som ble sett på som utilregnelige og derfor havnet på psykiatrisk institusjon og ikke i fengsel. Noen rettsprotokoller og tingbøker vil du finne på Digitalarkivet, resten ligger i statsarkivene.

AMTMANNSARKIVENE

I disse arkivene vil du kunne finne informasjon om de familiene som fikk betalt for å ta seg av psykisk syke før

det kom et formalisert behandlingstilbud. Amtmannsarkivene vil du finne i statsarkivene.

HØR MED ANDRE

Tidligere var det vanlig at personer med psykiske lidelser ble plassert på gårder rundt om i fylket. Et tips er å ta kontakt med dagens eiere av gården for å høre om de har informasjon om hvordan vedkommende sitt opphold var der.

KILDER

- Braut, G.S. & Malt, U. «Psykiatrisk sykehus». SNL. 2019.
- Dalgard, O.S. Psykiatrisk epidemiologi i Norge – et historisk tilbakeblikk. *Norsk Epidemiologi*. 2002; 12 (3): 163–172.
- Jonny Lyngstad.
- Svein Atle Skålevåg.

Presenter slekten din

Flotte prydtavler kr. 145,- pr. stk.

Størrelse 60 cm x 50 cm.

Kontakt:

Kursveien.no

95 85 75 09 • mette@kursveien.no

Kursveien

Downs syndrom

Downs syndrom ble først beskrevet i 1866 og senere knyttet til et ekstra kromosom 21. Mine møter med mennesker med diagnosen har vist meg både vitenskapens fremskritt og menneskers verdighet.

■ CARL BIRGER VAN DER HAGEN
■ Slekt og Data Oslo/Akershus

Det er nokså bred enighet om at den første beskrivelse av dette syndrom skjedde i 1866, da en lege i London, John Langdon Haydon Down (1828–96), publiserte en medisinsk faglig artikkel som han kalte «Observations on an ethnic classification of idiots».

Down tok senere navnet Langdon-Down. Det er også hevdet at tilstanden ble beskrevet både i 1838 og 1846, og en engel med trekk av Downs syndrom finnes på et 1500-talls maleri fra Flandern. Fra arkeologien kjenner man noen få funn av spedbarn med Downs syndrom.

En etnisk inndeling av menneskeheten var ikke ny, men stammet fra den tyske legen Johann Friedrich

Blumenbach på 1700-tallet. Langdon-Down mente at de fysiske trekk hos denne gruppe mennesker var typisk mongolske. Blumenbach inkluderte hele Øst-Asia i den «mongolske» gruppen mennesker. Begrepet *mongolisme* var meget seiglivet og i min studietid i 1950-årene i vanlig bruk.

Midt på 1960-tallet forsvant imidlertid *mongolisme* fra medisinske diagnoser etter initiativ fra en gruppe kjente genetikere og fra Folkerepublikken Mongolia. De mest vanlige termer for denne tilstanden er nå Downs syndrom eller trisomi 21. I det følgende skal jeg forsøke å forklare hvorfor Downs syndrom ble en så viktig del av mitt liv, både personlig og profesjonelt.

FOTO: RICH JOHNSON / FLICKR

Gutt med Downs syndrom i 1908. EIER: BARTS HEALTH ARCHIVES

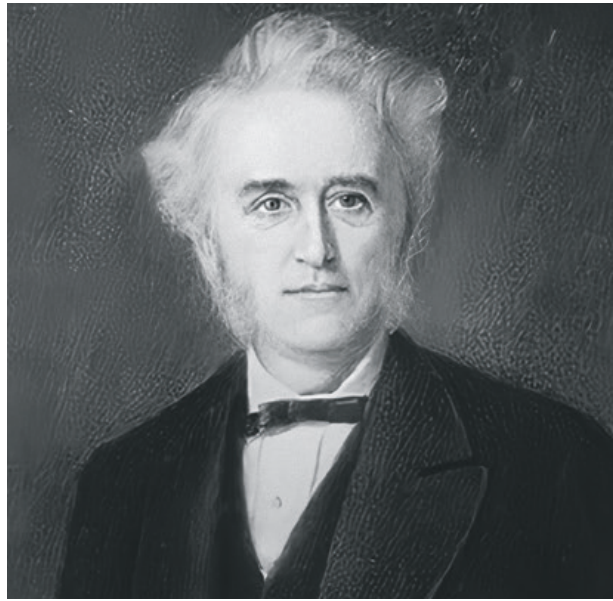
«IKKJE, TANTE»

Det begynte i april dagene 1940. Da flyalarmen ulte i min barndomsby Farsund den 9. april, lå torpedobåten Teist ved bryggen, og utpå dagen skjøt den mot et tysk fly som kom inn over byen.

De fleste av byens familier evakuerte til tryggere steder, og vi havnet etter noen dager på en gård i det indre av Lista hos en venn av familien. Hun hadde en datter, «S.», med Downs syndrom, som en eldre tante på gården tok seg spesielt av.

«S.» lærte stadig nye ferdigheter og ble også oppfordret til å vise sine fremskritt. Hennes faste svar i slike situasjoner var et genert «ikkje, Tante», men stoltheten hos «S.» og Tante over stadige fremskritt, var tydelig.

Når jeg senere tenkte tilbake på disse situasjonene, var *verdighet* det som best beskrev holdningen hos familien, noe som smittet over på oss andre. Utallige ganger i min profesjonelle kontakt med familier som søkte genetisk veiledning for Downs syndrom, har jeg erfart denne verdigheten. For det er unektelig en følelsesmessig vanskelig situasjon å søke fosterdiagnostikk for Downs syndrom, når man har et barn fra før med denne diagnosen.

John Langdon Haydon Down. EIER: ST. GEORGE'S UNIVERSITY OF LONDON

ÅRSAK TIL SYNDROMET

Årsaken til Downs syndrom var lenge ukjent. Spekulasjonene var mange, kromosomavvik var foreslått, men brukbar teknikk for å undersøke kromosommønsteret hos mennesket fikk man først mot slutten av 1950-tallet.

De franske forskerne Lejeune, Gautier og Turpin har fått æren av den første beskrivelse i 1959 av et ekstra kromosom 21 som årsak til Downs syndrom. Det er gjort mange observasjoner av avvik i både hjernestruktur og funksjon ved Downs syndrom, men det går jeg ikke inn på i denne artikkelen.

Sammenhengen mellom mors alder og Downs syndrom var foreslått før man ble klar over at ekstra arvemateriale fra kromosom 21 hos mennesket fører til Downs syndrom. Starten på kvinnens produksjon av kjønnsceller skjer når hun selv er i et tidlig fosterstadium. Omtrent ti prosent av fødte barn med Downs syndrom har et ekstra kromosom 21 som kommer fra far.

Teknologi for påvisning av Downs syndrom hos et foster er i Norge i dag en kombinasjon av ultralyddiagnostikk, påvisning av DNA fra fosteret i morens blod og eventuell fostervannsdagnostikk. Det pågår stadig diskusjon om etikk, tilbud og bruk av slik teknologi.

«Ikkje, Tante!».

LITTERATUR

- Lejeune, J., Gautier, M. & Turpin, R. Etude des chromosomes somatiques de neuf enfants mongoliens. *Compte Rendu d'Acad Sci.* 1959, 248: 1721–1722.
- Down, J.L.H. Observations on an ethnic classification of idiots. *London Hospital Records.* 1866, 3: 259–262.
- Sherman, S.L., Freeman, S.B., Allen, E.G. & Lamb, N.E. Risk factors for nondisjunction of trisomy 21. *Cytogenetics and Genome Research.* 2005, 111: 273–280.

'De sinnssyke' i statistikk

I hundre år samlet myndighetene informasjon om «de sinnssyke» gjennom folketellingene. Det var ikke bare enkelt, verken for dem som fylte inn skjemaene eller dem som bearbeidet statistikken.

■ RAGNHILD REIN BORE ■ Statistisk sentralbyrå

Inntil Det sentrale personregister ble opprettet på 1960-tallet var folketellingene den viktigste kilden til kunnskap om befolkningens størrelse og sammensetning. På 1800-tallet var tellingene den eneste måten man kunne få gjennomført en landsomfattende undersøkelse, og stadig nye opplysninger om befolkningens liv og levnet ble innhentet.

I perioden 1825–1930 samlet myndighetene inn opplysninger om blinde, døve og sinnssyke personer gjennom folketellingen. Ingen av disse gruppene kan sies å ha vært svært tallrike på 1800-tallet. I perioden 1835–75 utgjorde blinde («personer uten gangsyn») mellom 1,3 og 2,1 promille av befolkningen, de døvstumme aldri mer enn 0,8–0,9 promille og de sinnssyke rundt 3–3,5 promille. Hvorfor innhentet myndighetene informasjon om akkurat disse personene?

Fra folketellingen i 1875 sto det «Vannvittige, Tungsendige, Idioter, Tullinger, Sinker og deslige» i rubrikken for sinnssykdom. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

«SAMFUNDETS SYGDOMME OG SKRØBELIGHEDER»

Anders Nicolai Kiær, direktør i Det statistiske Centralbureau i perioden 1877–1913, tok opp dette spørsmålet i en kommentarpublikasjon i forbindelse med folketellingen i 1875 (*Bidrag til en norsk Befolkningsstatistik*).

Å få en fullstendig statistikk over alle «Samfundets Sygdomme og Skrøbeligheder» ville by på mange vanskeligheter, skrev Kiær. Myndighetene konsentrerte seg derfor om «Særlig fremtrædende Mangler». Mangel på gangsyn, døvstumhet og sinnssykdom var spesielt viktige fordi det var forhold i samfunnet som hadde forårsaket eller fremmet deres forekomst, mente Kiær.

Ved å telle blinde, døvstumme og sinnssyke og fordele dem over tid, og etter distrikt, kjønn og alder, skulle statistikken bidra til å forklare hvordan disse lytene oppsto.

«MELANCHOLICHI» OG «IDIOTÆ»

De sinnssyke var en særdeles mangfoldig gruppe i folketellingene på 1800-tallet. I 1825- og 1835-tellingene var definisjonene medisinske, og telleren måtte spørre hvorvidt den sinnssyke var «Maniaci» (forbundet med heftighet, vrede og periodisk raseri), «Melancholichi» (forbundet med fikse ideer og delvis sinnsforvirring på enkelte områder), «Dementes» (forbundet med svekkelse av intellektuelle evner) og «Idiotæ» (forbundet med en medfødt mangel på utvikling av de intellektuelle evner).

I 1845 og 1855 tok man i bruk mer folkelige uttrykk og telleren spurte hvorvidt den sinnssyke tilhorte gruppen «Rasende (Gale) eller sådanne» eller gruppen «Fjanter eller sådanne» – og hvorvidt fjantetheten var medfødt eller oppstått senere.

I tellingene i 1865, 1875 og 1891 var fokus på hvorvidt sinnssykdommen var medfødt eller inntrådte i tidlige barneår, eller hvorvidt den var kommet senere i livet, for å skille mellom sinnssyke og psykisk utviklingshemmede.

9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
a) For Personer 15 Aar og derover: Livsstilling (Næringsvei) eller af hvem forårsaget? (Se herom om i Rubrik 16 gives Forklaring). b) For Personer under 15 Aar, der have lønnet Arbejde, opgives dets Art.	Fødselsaar.	Fødested. (Byens, Sognets og Prestegjeldets Navn eller, hvis Sognet er delt i Udeløst, Sideløst og Landets Navn).	Hvilken Stats Under-saast? (forsaavidt No-gen ikke er norsk Underaast).	Tross-bekjendelse. (Forsaavidt No-gen ikke bekjen-der sig til den norske Statskirke, anføres her, til hvilken særskilt Tross-bekjendelse Es-der henføres).	Om Sindssvæg? (herunder Van-vittige, Tung-sindige, Kotor, Tullinger, Sinker o. dsl.) Døvstum eller Blind? (Som Blind an-føres den, der ikke har Gangsyn).	I Tilfælde af Sindssvæghed og Døvstumhed anføres i denne Rubrik, hvorvidt samme er indtrædt før eller efter det fyldte 4de Aar.
Jensens og v. Perings	1816	Randabø				
	1832	do				
	1867	do				
	1869	do				
Søndfjord, forsaavidt af Amtsbekants o. Regeringens 1837	1837	Wafte S. Saide Oj.				Søndfjord efter
Speiderens	1862	Langevind				

kken

Arbeidsrom i et sinnssykeasyl, trolig fra 1916. FOTO: SEVERIN WORM-PETERSEN / NORSK TEKNISK MUSEUM

10. For de i selvstendig eller i underordnet Stilling Erhvervende: Erhvervs-
gren (Hovednæring, Bierhverv) og Stilling i samme *varerets Boy-*

binde

11. For de af Andre helt ¹⁾ eller delvis ¹⁾ Forsørgede:

Forsørgerens Livsstilling *fra fattigdom.*

12. Sindssvag, Døvstum eller Blind ¹⁾.

13. Er Sindssygdommen; Døvstumheden eller Blindheden medfødt (hvormed
ligestilles, at den er kommen tilsyne i de første Barneaar),
eller er den fremtraadt senere ¹⁾?

I 1891-folketellingen førte man inn om «sinnssykdommen» var medfødt eller ikke. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

SINKENES GJESTEINTREDEN I 1875

I perioden 1845–65 lå antallet sinnssyke («idioter» og andre) på litt over 3 pr. 1000 innbyggere. I 1875 var det en veldig økning til over 4,5 pr. 1000 innbyggere. Dette skyldtes ikke at sinnssykdom var på en voldsom fremmarsj i Norge på denne tiden, men at folketellingskjemaet dette året fikk «en i enkelt Retning Uheldig Affattelse», ifølge direktør Kiær.

I rubrikken for sinnssykdom ble «Vannvittige, Tung-sindige, Idioter, Tullinger, Sinker og deslige» inkludert. «Antal 'Aandsløve' ('Sinker') ere blevne sammenblandede med Idioterne, saa at Tællingens Resultater ikke egne sig til

sammenligning hverken med tidligere norske Tællinger eller med andre Landes Tællinger», skrev Kiær.

Sinnssyketellingen kunne derfor ikke brukes til sammenligninger. Årsaken til sinkenes inntog i de sinnssykes rekker dette året, skyldtes et ønske fra lærere ved «abnorme Skoler». De ønsket en oversikt over «aandsløve Børn, der kunde være modtagelige for nogen Undervisning», men som ikke kunne gå på vanlige skoler.

I 1891 var de «åndsløve» tilbake utenfor de sinnssykes rekker. I tellernes instruks kom det klart frem at de sinnssyke skulle deles inn i to grupper: De som alltid hadde vært «uden Forstandsevner (Idioter)», og de som

Antall av sinnssyke. Nombre d'aliénés.									
Tellingstid. Date de recensement.	Åndssvake (sinnssyke) fra fødselen. Idiotisme naturel.			Sinnssyke. Aliénés.			Forholdstall pr. 1000 innbyggere. Pour 1000 habitants.		
	M.	K.	I alt.	M.	K.	I alt.	Ånds- svake. Idiots.	Sinnssyke. Aliénés.	I alt.
	H.	F.	Total.	H.	F.	Total.			Total.
1825—1826	369	311	680	636	593	1 229	0.65	1.17	1.82
31 desbr. 1835	885	813	1 698	928	950	1 878	0.74	1.57	2.31
31 — 1845	1 039	1 024	2 063	1 010	1 217	2 227	1.55	1.68	3.23
31 — 1855	1 210	1 169	2 379	1 232	1 460	2 692	1.60	1.81	3.41
31 — 1865	1 056	983	2 039	1 488	1 668	3 156	1.20	1.85	3.05
1. jan 1876	1 976	1 675	3 651	2 186	2 382	4 568	2.01	2.51	4.52
1 — 1891	1 357	1 074	2 431	2 489	2 829	5 318	1.22	2.66	3.88
3 desbr. 1900	2 416	2 143	4 559	2 848	3 049	5 897	2.04	2.63	4.67
1 — 1910	2 592	2 386	4 978	3 653	3 831	7 484	2.11	3.17	5.28
1 — 1920	3 308	3 263	6 571	4 026	4 576	8 602	2.48	3.25	5.73

Oversikt over «sinnssyke» fra 1825–1920.

hadde hatt «sin Forstands Brug», men som senere var blitt sinnssyke. Åndssløve, sinker og lignende «medregnes ikke» (NOS III, 284).

VANSKELIG Å TELLE

Å fastslå de sinnssykes antall var vanskelig, og statistikken var derfor ikke fullt ut sammenlignbar fra telling til telling. Som Byrådet skrev etter tellingen i 1930: «Det ligger i sakens natur at en statistikk over utbredelsen av de forskjellige lyter vil være beheftet med større eller mindre feil» (NOS IX, 17).

Det var ikke lett å få skarpe definisjoner som også var i overensstemmelse med de allmenne oppfatningene på området. «Grensene mot tungnemme og 'sinker' er usikre, og ofte vil en lægmann forveksle de åndssvake og dem som er åndssløve på grunn av alderdom» (NOSVII, 96).

Psykiateren Ludvig Dahl hadde etter 1855-tellingen funnet eksempler på at skolelærere som oppførte barn med små og mangelfulle evner som fjanter, «der egentlig blot kunne betegnes som dumme» (Lie og Roll-Hansen, 2001).

I forbindelse med de tidlige folketellingene oppga prestene at deres «Almue have ugjerne opgivet deres Sindssvage, af Frygt for, at disse skulde indsættes i 'Dollhuse'» (NOSVII, 96). I dollhusene satt de sinnssyke innesperret i små, kalde kjellere uten behandling eller legetilsyn. Senere ble det derimot i kommunens (og familiens) interesse at sinnssykdom ble konstatert, etter at lover i 1891 og 1925 førte til at sinnssyke og åndssvake ble forpleiet for offentlig regning.

Og uansett var det nok en del som kviet seg for å fylle ut rubrikkene som angikk «lytene». «Der vil alltid være mange som synes det er mindre pent å karakterisere seg selv eller sine nærmeste som sinnssyk» (NOSVII, 96) og man måtte ta i betraktning «den lett forklarlige uvilje mange har mot å gi disse opplysninger» (NOS IX, 17).

RIKE HISTORISKE KILDER

Folketellingspublikasjonene inneholder tabeller om en lang rekke forhold, inkludert folketall i ulike administrative inndelinger og alle landets herreder og byer, fordelt på kjønn, alder, livsstilling, fødested, trosbekjennelse og så videre.

Tallene røper mye om utviklingen på viktige samfunnsområder på 1800- og 1900-tallet. Men ofte kan det være like interessant å se på hva man valgte å telle, og hvordan man valgte å definere de kategoriene man delte befolkningen opp i.

KILDER

- Lie, E. & Roll-Hansen, H. *Faktisk talt – Statistikkens historie i Norge*. 2001.
- NOS III 284. *Oversigt over de vigtigste Resultater af de statistiske Tabeller vedkommende Folketællingen i Kongeriget Norge 1. Januar 1891*. Det statistiske Centralbureau. 1898.
- NOSV 4. *Folketællingen i Kongeriget Norge 3. December 1900*. Det statistiske Centralbureau. 1906.
- NOSVI 77. *Folketællingen i Norge 1. december 1910*. Det statistiske Centralbyrå. 1916.
- NOSVII 96. *Folketællingen i Norge 1. desember 1920. Femte hefte. Blinde, dove, åndssvake, sinnssyke og vanføre*. Det statistiske Centralbyrå. 1923.
- NOS IX 17. *Folketællingen i Norge 1. desember 1930. Fjerde hefte. Samer og Kvæner. Andre lands statsborgere. blinde, dovstumme, åndssvake og sinnssyke*. Det statistiske Centralbyrå. 1933.
- NOS Ny Række. C.No.1. *Bidrag til en norsk Befolkningsstatistik. Inledning til Tabeller indeholdende Resultaterne af Folketællingen i Norge i Januar 1876*. Det statistiske Centralbureau. 1882.

Fattigvesenet

Ble du syk eller trengte hjelp på 1700-, 1800- og tidlig 1900-tall, var Fattigvesenet eneste utvei for en stor del av befolkningen.

■ KNUT S. SØRHUSBAKKEN

Når noen kommer til Oslo byarkiv for å finne ut mer om slekta, foreslår historiker Johanne Bergkvist ofte at de bør ta en kikk i arkivene etter Fattigvesenet.

– Da er det mange som sier at det ikke er nødvendig, fordi deres slektninger ikke var fattige. Men tenk deg hvordan det var å komme alene til en by der du var helt uten sosialt nettverk, og hvor det ikke fantes pensjons- eller trygdeordninger. Da ble Fattigvesenet eneste utvei om du for eksempel ble syk eller trengte støtte til å forsørge barna dine, sier Bergkvist, og legger til at undersøkelser på 1800-tallet viser at opp mot 17 prosent av befolkningen i Kristiania kan ha fått støtte av Fattigvesenet.

Fattigvesenet ble etablert med Tukthusanordningen i 1741. Bakgrunnen for anordningen var at myndighetene ønsket å slå ned på tigging og løsgjengeri i samfunnet. Løsgjengeri betydde at en person ikke hadde fast jobb og bosted. Men det var vanskelig for myndighetene å straffe folk for dette når de ikke hadde et system som kunne fange dem opp. Dermed ble Fattigvesenet etablert.

Men tiggere og personer uten fast jobb og bosted fikk ikke støtte av Fattigvesenet. Etter de regionale tukthusanordningene fra 1700-tallet, regulerte Fattigloven av

1845 og 1863 hvem som skulle få hjelp til enhver tid. I all hovedsak skulle kun eldre, sengeliggende, «vanføre» og barn under 15 år få hjelp.

HJEMSTAVNSFORHØR

De som fikk støtte, måtte gjennom det vi kaller et hjemstavnshør. Disse forhørene er en svært god kilde for slektsforskere, og gir deg utfyllende informasjon om en persons liv – fra fødsel til vedkommende kom til Fattigvesenets kontor.

Å ha hjemstavn i en kommune, betydde at kommunen betalte regningen for deg om du fikk fattighjelp – for eksempel i form av støtte til et sykehusopphold. For å opparbeide deg hjemstavn et sted måtte du bo der i minst to år. Svensker, som utgjorde en stor del av befolkningen i flere norske byer på 1800- og 1900-tallet, måtte bo fast i fem år.

– På 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet flyttet folk mye på seg. Da oppstod det usikkerhet rundt hvor en person hadde hjemstavnen sin og dermed hvem som skulle betale om vedkommende trengte hjelp. Her i byarkivet har vi materiale etter mange saker der to ulike

Kø utenfor et billig mat-
utsalg i hovedstaden i 1913.

FOTO: ANDERS BEER WILSE / OSLO MUSEUM

kommuner, eller Norge og Sverige, hadde en drakamp om hvem som skulle ta regningen når en person fikk hjelp. I noen tilfeller havnet saken i byretten, sier Bergkvist.

Hjemstavnsforhørene ble primært gjort én gang. Om en person fikk hjelp flere ganger ble dette registrert i forhøret i etterkant.

SATTE BORT BARN A TIL LAVSBYDENDE

Foreldre som hadde problemer med å forsørge barna sine, kunne få hjelp om barna var under 15 år. Men å oppsøke Fattigvesenet kunne også bli skjebnesvangert for en familie.

– I mange tilfeller gikk Fattigvesenet for det de mente var den billigste løsningen; å sette bort barna fra det de definerte som dårlige hjem. Noen ganger var det faktisk snakk om dårlige hjem å vokse opp i, men stort sett var det snakk om vanlige hjem der foreldrene hadde søkt om fattigstøtte, sier hun.

Når et barn ble satt bort, ble det plassert hos noen som hadde sagt seg villig til å ta imot barnet mot penge- støtte. Fram til 1900 ble barna i mange tilfeller auksjonert bort til de som var villig til å ta imot dem mot en lavest mulig pengesum. Mange av barna som ble satt bort, havnet på landet.

På slutten av 1800-tallet ble barnearbeid i industrien stadig mer regulert, og sett på som skadelig. At barn jobbet i jordbruket ble sett på som det motsatte. Her ble barn ned i fem–seks årsalderen satt i arbeid.

STOR BARNEDØDELIGHET

Barn ble også bortsatt i privat regi – uten myndighetenes innblanding. Disse barna var lenge mye mer utsatt enn dem som ble satt bort av Fattigvesenet.

– Fra 1892 ble det vedtatt at det også skulle føres tilsyn med barna som ble satt bort privat. Dette tiltaket ble innført for å få bukt med en stor dødelighet blant privat bortsatte barn. En hadde blant annet Englemakerskesaken, der flere pleiemødre ble dømt for å ha tatt livet av barna de hadde tatt til seg, sier Bergkvist.

Om et barn først ble satt bort, kunne det være vanskelig å få det tilbake.

– Vi har noen brev i arkivene våre der foreldre motsetter seg at barna ble tatt. Blant annet fra en delvis ufør enkmann, som ba om at søknaden om fattigstøtte ble trukket slik at familien kunne holde sammen.

«Stryg dem kort og godt ut av kassen thi jeg er den kar jeg kan have mine Gutter selv. Jeg vil heller Slite hva jeg kan for dem end barna Skal gaa og graate for denne reise bestandig, det har været deres barndomshjem og Skal ogsaa bli saa lenge de er ukonfirmerte»

skrev han, forteller Bergkvist.

BLE SETT PÅ SOM LATE

Også voksne, både syke og gamle, ble satt bort. En del ble satt bort til det som nærmest kan kalles små fattighus, der eieren av huset hadde fattigomsorg som fulltids- geskjeft. Men hvor omsorgsfull fattigomsorgen faktisk var, kunne variere. Fattige ble ofte sett på som late mennesker av både folk flest og av det offentlige.

– De som ble satt bort, ble gjerne plassert i brakker og råtne hus, ofte med gamle fylliker og barnefamilier om hverandre. Det er mulig at myndighetene tenkte at dette hadde en avskrekkende effekt, som gjorde at folk ville gjøre alt for å ikke trenge dette tilbudet. Et tilbud var dårligere enn alle andre alternativer, sier hun.

Samtidig vet vi at det på 1800- og 1900-tallet ble ført kamper for å bedre vilkårene til landets vanskeligstilte. Dette førte til at psykisk syke ble tatt ut fra arbeidsanstalt og plassert på egne hjem, at enslige mødre fikk tilbud om å ha barna i datidens form for barnehage og at ulike tiltak for å bedre folkehelsen ble iverksatt – noe som gradvis banet vei for de velferdstjenestene vi har i dag.

KILDER TIL FATTIGOMSORG

Det varierer veldig fra kommune til kommune hvor mye av materiale knyttet til fattigomsorgen som er bevart, og hvordan det er organisert. Om du vil undersøke om en person finnes i Fattigvesenets arkiver, kan du ta direkte

Materiale fra 1877–1909 over «ånds- svake» barn i anstalter i Kristiania.

No.	Navn	A. og M.	Handspisning og oplysninger	År	Udgifter	Handspisning til fagdygtige, eller andre Opødelte, i Fattighuset og andre Hjem.
9.	Wass, Kirstine Hansen	1878	... for barnet ...	1878	16.21	...
10.

FOTO: HILDA MARELLIN / MUSEUMSEIT

FAKSMILJE OSLOBARKIV

Fattigstyret i Østre Toten i 1917. Bildet er tatt i salen på Hoff Kommunalokale.

kontakt med arkivet som oppbevarer materialet etter kommunen som vedkommende, bodde i.

Arkivportalen.no kan være en god side å bruke for å finne ut hva som finnes hvor. Samtidig blir det stadig lagt ut flere kilder fra Fattigvesenet på **Digitalarkivet**. Under får du noen eksempler på hva som kan finnes av materiale etter Fattigvesenet.

MATERIALE I KOMMUNALE ARKIVER

Arkivet etter Fattigvesenet

I dette arkivet ligger det mye interessant informasjon. En interessant kilde er **hjemstavnsprotokollene**, hvor du ser historikken til de som fikk hjelp. Du kan også se på møtebøkene etter fattigstyre og fattigkommissjon, hvor det kan finnes informasjon om enkeltpersoner i referatene.

For informasjon om bortsatte er manntallsprotokollene fra Kontoret for utsatte en god kilde. Der får du en oversikt over alle som ble satt bort i Fattigvesenets regi. Protokollene er gjerne svært omfattende. Bare i Kristiania ble det satt bort 1500 barn i 1914. Noe av dette materialet ligger digitalisert på **Digitalarkivet** og **Slekt og Datas nettside**.

Blant andre kilder på Digitalarkivet finnes for eksempel materiale om «**åndssvake**» barn i anstalter i Kristiania, utdelingsprotokoll for fattige barn i Stavanger og forhandlingsprotokoll på Lista, for å nevne noe.

Arkivet etter Vergerådet

Vergerådet var en egen kommunal instans mellom 1900–53, og hadde tvangshjemmel til å ta ut barn fra det de kalte dårlige hjem. Noen var faktiske dårlige hjem, mange ikke. De kunne også flytte «ulydige barn», altså barn de mente ikke klarte å tilpasse seg samfunnet. De kunne både bli satt bort og havne på skolehjem. Blant barna som opplevde det, var det alt fra barn som i dag ville blitt regnet som utviklingshemmede til kriminelle barn.

Arkivet etter Helserådet

Helserådet førte tilsyn med pleiebarn fra 1892. I arkivet etter rådet vil du blant annet finne tilsynsrapporter fra pleiehjemmene.

ARKIVER I STATSARKIVENE

Arkivene etter tukthusene

Tukthusene var tvangsarbeidsanstalter der alt fra tiggere og ulydige barn til religiøse svermere og tyver havnet. Kort sagt alle som avvek fra samfunnets strenge norm. Disse arkivene har et enormt personmateriale som er interessant for slektsforskere.

Arkivene etter lensmannskontor og politi

Tigging var et svært omfattende problem på 1800- og tidlig 1900-tall, og i disse arkivene kan du se hvem som ble tatt for dette.

FOTO: INGMUNDUR EYOLFSON / OSLO MUSEUM

Husløse overnatter på Grønland politistasjon i Kristiania i 1920.

Forkjemperen ‘Blinde-

På begynnelsen av 1900-tallet fostret Østfold en blind pioner som bidro til å gjøre livet enklere for andre blinde i hele Norge. Magnus Johansen var ikke bare en inspirator og støttespiller, men sammen med andre en viktig person i arbeidet som ledet til opprettelsen av det som i dag er Blindeforbundet.

■ PER CHRISTIAN HAUG ■ KARL KALSETH

Magnus het han og var født 3. april 1882 på Krakelsrud i Ski (Kråkstad). Foreldrene var Johan Johannesen (1845–1918) og hustru Berte Marie Christensdatter Finnestad (1855–1923). Han var nummer fire i en søskenflokk på seks. Et av søsknene het Julius Richard, som er oldefaren til Per Christian Haug, en av forfatterne til denne artikkelen. Magnus er dermed bror til hans oldefar.

Magnus ble døpt Magnus Ludvig i Ski middelalderkirke 18. mai 1882. Faddere var Kristiane (Berntsdatter) Krakelsrud (kona på Krakelsrud, nå Eikeli i Ski), Olava Johannesen Krakelsrud, Theoline Petersen Ellingsrud, Johan Johannesen Ellingsrud og Hans Kristian Johannesen (farens bror). Dette var foreldrenes naboer og arbeidskolleger, og ikke slekt som oftest stilte som faddere. Ellingsrud (egentlig Eljesrud) og Krakelsrud (nå Eikeli) er nå et industriområde ved jernbanen i Ski.

Han var åpenbart ikke oppkalt etter noen i slekten. Magnus var blind fra fødselen og derfor må det være lov å spekulere i om han var oppkalt etter en av Sarpsborgs historiske forbilder, Magnus IV Sigurdsson den blinde (cirka 1115–1139). Han var konge av Norge i 1130–35 og 1137–39, og var sønn av kong Sigurd I Magnusson Jorsalfare og frillen Borghild Olavsdatter.

OPPVEKST I SKI

Foreldrene hans bodde forskjellige steder i Kråkstad og Ski. På denne tiden gjennomgikk Ski store forandringer, som har fortsatt helt opp til i dag. Kråkstad var det egentlige sentrum med kirken og gardene spredt rundt. I Ski var det i ferd med å etablere seg et sentrum i tilknytning til jernbanestasjonen og veien mot Nordby og videre sjøveien til Kristiania. Handel og verkstedindustri

Magnus ble født på Krakelsrud i Ski (Kråkstad). Bildet viser Ski stasjon, som på den tiden utviklet seg til et knutepunkt.

FOTO: CARL NORMANN / NASJONALBIBLIOTEKET

Magnus'

var i ferd med å bygges opp. Faren var finsnekker med spesiell vekt på møbelsnekkeri, og drev sin virksomhet nærmest som en bedrift med flere «ansatte» snekkere.

Det var i dette området at Magnus vokste opp og måtte finne ut hvordan han skulle takle livet som synshemmet. Han var født blind, og det var nok en utfordring å være synshemmet på denne tiden. Alle barn måtte uansett tidlig i arbeid, da alle måtte bidra til familiens inntekt. Slik var det også for Magnus.

Han var sju år gammel i 1889 og begynte trolig på skolen som alle andre barn. Konfirmert ble han 14 år gammel, 27. september 1896 i Ski middelalderkirke, med karakteren «meget godt» som nummer 7 av 17 gutter. Det tydet på at han hadde gode evner og lett for å lære «utenat», noe som gjerne var kriteriet på «finkhet» på denne tida. Kanskje hadde han allerede da planene klare om en videre utdanning, og ville vise at han hadde gode læreevner tross sin utfordring?

LÆRER SEG SNEKKERARBEID

Fra andre blinde vet vi at forskjellige former for snekkerarbeid, og annet manuelt arbeid med hendene, lå godt til rette for svaksynte og blinde. De har fortalt at de fikk opplæring både av sine snekkerfedre og som lærlinger hos seende snekkere.

Trolig var det tilfellet for Magnus også. Hans eldre brødre og faren var alle snekkere og møbelsnekkere, men også flere av hans slektninger. Dermed må vi tro at det var som medhjelper til sine nærmeste seende snekkere, at han lærte seg faget.

Ved folketellingen 1900, da han var 18 år gammel, fremkommer det tydelig at han drev med snekkerarbeid, uten at det ble bemerket at han var blind. I denne familien

Magnus og kona hans, Klara.

telte alle likt, blind eller seende. Hans yngre søster, Thora, som også var synssvak eller blind, bidro i de huslige oppgavene som var vanlig for jenter på den tiden.

Thora ble senere en uvurderlig støttespiller for Magnus og engasjerte seg sterkt i blindesaken. Hun giftet seg med en blind kurvmaker som var aktiv i Blindeforbundet. Hennes svoger, Edvard Insdahl, var redaktør for bladet «Blindesaken» og en sentral skikkelse i arbeidet for synshemmede.

SNEKKER- OG HÅNDVERKERUTDANNING

At foreldrene var svært opptatt av at Magnus, på lik linje med sine brødre, skulle bli en dugende møbelsnekker, forstår vi av at han, som svært få andre, fikk mulighet til en mer formell snekker- og håndverkerutdanning. Han var 16 år gammel da han dro til Kristiania og begynte på privatskolen Lønvgis Arbeidsskole for Konfirmerte Blinde.

Det var nok ikke vanlig at blinde fikk muligheten til en slik utdanning på denne tiden. At muligheten oppsto kan skyldes flere forhold; primært kanskje hans egen drivkraft, dernest at familien var positiv og kunne bistå økonomisk. Det var ikke bare-bare å reise til hovedstaden og etablere seg der den tiden skolen varte. Med to blinde oppvoksende barn i familien, hadde nok foreldrene sett hvor godt eller dårlig de greide seg i et samfunn preget av og tilrettelagt først og fremst for seende. Åpenbart ville de legge et godt grunnlag for at de skulle greie seg videre i livet.

Det står ingenting om at Magnus var blind i folketellingen fra 1900. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

3. Personliste over Folketallet 3 December 1900.													
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Medlemsnummer No.	Personnummer No.	Kjønn	Om bosted paa Hjemmet (K) eller om bosted i andrefamilie (L)	For dem, som kun var midlertidigt tilstede (M)	For dem, som var midlertidigt tilstede (N)	Utdannelse	SLEKTSKAP	Profession, yrke eller fag	Arbeidstid	Fødselsår	Fødselssted	Religion	Merknader
	1	M	K				Hf	g	Snekker	1848	Lilleberg	m	
	2	M	K				Mar	g	Huslig arbeid	1855	Lilleberg	m	
	3	M	K				M	ug	Snekker arbeid	1882	S.	m	A.
	4	M	K					ug	Huslig arbeid	1889	A.	m	B.
	5	M	K					ug		1890	S.	m	S.

Magnus kom til Lønvig-skolen i 1898. Han må ha vært blant de siste som fikk muligheten, ettersom skolestyret Andreas A. Lønvig (som selv var blind) døde samme år og skolen opphørte bare få år senere. Skolepengene var på 32 kroner per måned. At oppholdet helt sikkert satte positive spor, vet vi fra hvor aktiv han var i årene som fulgte, og fra at det fortelles som «en kjensgjerning at mange av våre aller dyktigste og mest foretagsomme blinde håndverkere fikk sin utdanning ved Lønvis skole» (fra tidsskriftet *Blindesaken* i 1933).

FAMILIEN FLYTTER TIL RÅDE

Noen år senere, rundt 1909, flytter foreldrene med de tre yngste barna til Råde og bosetter seg på garden Hauga. Faren starter her opp sin egen snekkerfabrikk, et møbelsnekkeri på bestilling og for salg. Fabrikken ligger på gården, har flere ansatte, erfarne snekkere og lærlinger, som både arbeider og bor der. Også Magnus sine eldre brødre bor og arbeider i perioder på fabrikken.

Magnus må ha funnet sin plass på fabrikken med den bakgrunn og praksis han nå hadde. Fra det vi vet om han senere, kan møbelstopping ha vært blant oppgavene han har utført. Han er nå 27 år gammel og en selvstendig kar. Det kan vi forstå ut fra at han ikke blir her lenge, men flytter videre alene.

SKRAPHANDLER I SARPSBORG

Når han som 29-åring flytter i 1911, er det til Sarpsborg. Her etablerer han seg gjennom en årrekke som salmaker, skraphandler og møbeltapetserer/møbelstopper. Her ble han kalt «Blinde-Magnus» og var en kjent skikkelse i datidens Sarpsborg. Han stilte opp på alle slags arrangementer hvor han benyttet alle anledninger til å få frem blindesaken. Særlig likte han å stille i sammenhenger hvor det ikke var like vanlig at blinde deltok. Dette ser vi flere eksempler på i lokalavisene fra den tiden.

Skraphandlervirksomheten hadde han i de gamle garveriværkstedene i Glengsgaten nede ved jernbanestasjonen. Her kom han til å bo livet ut. Han møtte mange mennesker i sin daglige virksomhet når han reiste rundt og hentet «skrap», og når folk var på jakt etter ting som de håpet han kunne selge dem.

Men han hadde også hjerte og forståelse for de større sammenhengene, for byens historie og verdien som lå i å ta vare på ting av betydning. Det ser vi fra da det dukket opp interessante ting av lokalhistorisk verdi blant alt det han håndterte, ga han gjenstandene som gaver til Borgarsyssel museum. Årsberetningene derfra nevner ham til tider som bidragsyter av gjenstander.

50-årsomtale i tidsskriftet *Blindesaken* fra 1932 forteller at han var skraphandler i Sarpsborg, og at han

Den blinde Magnus Johansen

**gikk i går fredsmarsj på
flott tid**

Fredsmarsjen tok til i Sarpsborg i går. Det startet 77 stk. på mila og 40 stk. på halvmila, altså i alt 117 stk. og samtlige klarte fordringene.

Best tid på mila var 1 time og 10 minutter, beste tid på halvmila var 34 minutter.

På denne distansen deltok også salmaker Magnus Johansen, som er

Han deltok på alle slags arrangementer, også sportsløp for å synliggjøre blindesaken. Her fra 1945. FAKSIMILE: NASJONALBIBLIOTEKET

først arbeidet som snekker i farens «møbelforretning» (som nok var møbelfabrikken). Han bosatte seg tidlig i Glengsgate 14, der han drev både skraphandelforretning og garveri (og sikkert andre virksomheter også). I tillegg drev han selv madrass- og møbelstopperi.

I alt han gjorde og deltok på var han opptatt av blindesaken; det ser vi i hans «forretningsannonser» («husk de blinde»), i sin deltagelse i «Blindes venner» i byen og i sportslige arrangementer der han deltok som blind på like kår med andre.

GIFT OG OPPATTGIFT

Han giftet seg ikke lenge etter at han kom til Sarpsborg, nærmere bestemt 26. mai 1912 i Sarpsborg kirke, med den elleve år eldre Julie Andersen (født i 1871). Han, «Magnus Ludv. Johannessen» var «sadelmaker» bosatt i Skjeberg, hun «kaféjomfru» og bodde i St. Maries gate. De bosetter seg i Glengsgate 14. Hun var seende.

De får ikke egne barn, men i 1915 tar de til seg en pleiesønn, nyfødt utenfor ekteskap: «Barnet er tat som eget av sadelmaker Magnus Ludvig Johansen, Kulaasgt 12. Øvrige opplysninger umulig at skaffe» skrev presten. Kona Julie dør 29. juni 1939, 68 år gammel, og ble begravet i Sarpsborg.

Under krigen har Magnus en annen boende hos seg, og trolig var det henne han kom til å gifte seg med etter krigen. De er begge blinde, og engasjerte i kristent arbeid. Han i Frikirken, hun i «Kristi menighet».

«Møbelstopper Magnus Ludvig Johansen» ble gift i 1946, 64 år gammel, med jevngamle Klara Lovise Larsen (født 1881). Klara ble blind fra sjuårsalderen, med vesentlig nedsatt arbeidsevne som følge av dette, som det står i folketellingen fra 1920.

Magnus døde 25. juni 1959 i Sarpsborg, 77 år gammel. Klara døde året før. ■ ■

Magnus puttet hele tiden inn blindesaken i sine annonser, her i *Sarpsborg Arbeiderblad*.

FAKSIMILE: NASJONALBIBLIOTEKET

HUSK DE BLINDE!

**Omstopning av madrasser
divaner og møbler utføres
pent og billig.**

MAGNUS JOHANSEN
Glengsgt. 14

BJARNE JOHANSEN
Yven (v/ Yven Papirfabrikk)

En 50-årsomtale sto også på trykk i tidsskriftet *Blindesaken* fra 1932.

FAKSIMILE: NASJONALBIBLIOTEKET

Magnus Johansen er født på Ski, arbeidet først som snekker og kom i 1898 på Lønviks Blindeskole. Han var fra 1899 vesentlig i farens møbelforretning. Etter et kortere opphold i Råde flyttet Johansen i 1911 til Sarpsborg, hvor han siden har arbeidet som salmaker og skraphandler. Han har slått sig igjennom den verden han ikke har fått lov til å se, med virkelig talent. Hadde han hatt øinene som kunde ha vært ham til hjelp, kunde meget sett anderledes ut for ham. Men han klager ikke. Han har det forunderlige gode humør og den vare fornemmelse som erstatter synet og gjør at han klarer sig selv tross pinaktige tider — mens mange med alle sansers fulle bruk må gi sig over. (Efter «Glommen»).

Magnus var også en ivrig loddselger. Her fra 1954. FAKSIMILE: NASJONALBIBLIOTEKET

Borregaard nyttiggjør seg blinde menneskers arbeidsinnsats

Fru Egge gjenvalt som formann i „Blindes venner“ i Sarpsborg

Godt besøkt årsmøte i går

Foreningen Blindes Venner i Sarpsborg hadde et godt besøkt årsmøte i Grandkjelleren i går. Foreningens formann, fru Egge, ønsket medlemmene vel møtt. Spesielt de to æresmedlemmene, fruene Bjerke og Paulsson, som var tilstede. Foreningens tredje æresmedlem, fru Asta Meidell var dessverre forhindret fra å møte.

De forskjellige årsmøtesakene ble

likewise revisorene fru Astrid Arnesen og fru Ivarda Blomhoff.

Under posten eventuelt talte fru Egge om landslotteriet, som har brakt et godt resultat her i Sarpsborg. Den blinde Magnus Johansen har vært beste loddselger her i byen, og solgt over halvparten av loddene alene. Han ble av foreningen påskjønnnet for dette i form av en gave.

Magnus bodde og hadde sitt skraphandleri og møbelstopperi i Glengsgate 14 i Sarpsborg. Bildet fra 1929 er omtrent derfra. FOTO: INGEBRET AAS / ØSTFOLD FYLKES BILLEDARKIV

FUNKSJONSHEMMEDES
HISTORIE ■ TEMA ■

LAGE slektsbok?

.....

VI HJELPER DEG FRA MANUS TIL FERDIG BOK

.....

BOKDESIGN

- > Formgivning
 - > Design av omslag
 - > Bildebehandling
-

TRYKK

- > Stivbind og mykbind
 - > Høy kvalitet
 - > Frakt inkludert
-

Interface Media

www.interfacemedia.no

Alf Melbye

– den døve bakermesteren

Hvordan kunne en døv gutt fra Tjøme bli en respektert bakermester? På tross av utfordringene bygget Alf Melbye opp et vellykket bakeri, fikk egen bil og skapte et livsverk som satt spor, både i lokalmiljøet og i døvesamfunnet.

■ RANDI MELBYE

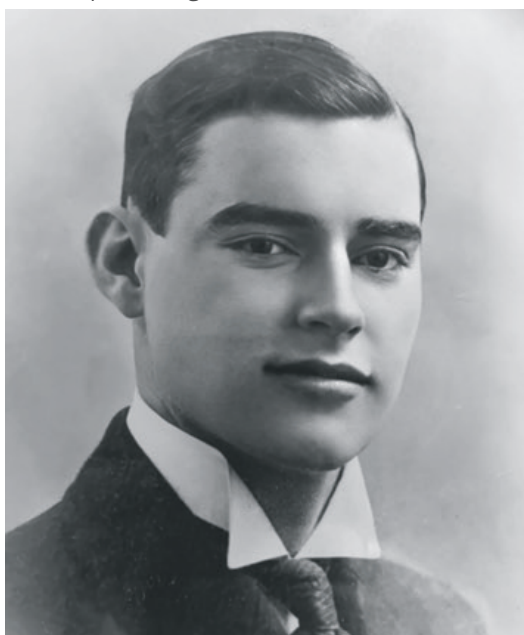
En augustdag i 1903 sto en døv åtteåring på brygga sammen med mammaen sin og ventet på dampskipet som skulle ta dem til Kristiania (Oslo). Guttungen holdt mammaen sin hardt i hånda, og han hadde vondt i magen fordi han var både spent og redd for det som ventet ham. Kanskje gledet han seg litt også.

Endelig skulle han bli kjent med andre barn og få venner. Mammaen hans på sin side kjente på en stor og vond klump fordi hun skulle sende gutten sin til Kristiania offentlige døveskole, og der skulle han også bo. Hun grudde seg fælt for hvordan dette skulle gå. Tanken var uutholdelig!

Nei, naturligvis er det ingen kilder som kan bekrefte dette, men faktum er: 23. august 1895 ble Alf Melbye født på Tjøme i Vestfold. Foreldrene hans het Anton og Olga Melbye. Faren var seilskuteskipper og gårdbruker, men det var kona som sto for den daglige gårdsdriften.

Da Alf var to år, døde faren i et skipsforlis. Hvordan de første barneårene hans var, er det ingen kilder som kan si noe om. Ifølge folketellingen i 1900, bodde det på gården Hellesmo fire personer; Alf, hans mor, mormor og tante, så de var mange som tok seg av den lille døve gutten.

Alf Melbye som ung mann. EIER: PRIVAT

Alf og moren hans, Olga. EIER: PRIVAT

Kristiania offentlige skole for døve fra rundt 1910-tallet. Alf gikk på skolen frem til 1911. EIER: OSLO MUSEUM

OPPHOLDET PÅ DØVESKOLEN

I 1891 vedtok Stortinget for første gang en lov som gjaldt undervisning av elever med spesielle behov. Der slås det fast at døve barn har både rett og plikt til opplæring, og det innebar at barna måtte reise hjemmefra og bo på internat for å få undervisning.

Det var fem døveskoler i landet. På slutten av 1800-tallet var det to godkjente opplæringsmetoder for døve; tegnspråk og talemotoden. Den gikk ut på å lære døve barn å snakke samtidig som de lærte å munnnavlese det andre sa. Alf Melbye fikk opplæring i talemotoden, og den mestret han særdeles bra. Talemotoden ble gradvis avløst av tegnspråket.

Det var ved Kristiania offentlige skole for døve som Alf begynte. Skolefagene var: uttale, anskuelighetsøvelser, religion, regning, lesing, skriving og tegning, men også noe historie og geografi. Skolegangen var praktisk rettet, for døve skulle jo også ut i arbeidslivet som voksne.

Internatet fungerte ikke for Alf Melbye. Etter ett år med internatliv og mistrivsel flyttet han inn hos en familie sammen med tre andre døve gutter. I folketellingen

fra 1910 bor han hos familien Eriksen i Bjerregaards gate 5, ikke langt unna skolen. Det kostet naturligvis ekstra å bo privat. Alfs mor, som var eneforsorger, måtte finne annen inntekt enn gårdsbruket, som ikke holdt til henne selv engang. Hun drev allerede et hjemmebakeri, og hun hadde begynt å veve lakener for salg. Det var et slit.

BEGYNT SOM BAKER

Alf gikk åtte år på skole i Oslo, og etter konfirmasjonen i 1911 var han ferdig med skolegangen. Han flyttet da til Sandefjord hvor han var lærling i et bakeri. Der ble han i fire år, og i 1915 fikk han sitt svennebrev.

Hvorfor han valgte å bli baker kan jeg jo bare spekulere i, men i og med at mora hans allerede i mange år hadde drevet et lite hjemmebakeri, er det vel ikke utenkelig at han visste at det var arbeid til han der hjemme. Alf hadde svennebrev både som baker og konditor. Han var svært flink til å tegne, så konditoryrket var nok midt i blinken for ham.

Folketellingen fra 1910 viser at Alf bodde hos familien Eriksen i Kristiania. FAKSIMILE: ARKIVVERKET

499

2. Familieliste over folketallet 1ste december 1910.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Husholdningsnr.	Personens nr.	Kjønn	Navn	Ålder	Relig.	Prof.	Ektesk.	Udvalgt	Udvalgt	Udvalgt	Udvalgt	Udvalgt	Udvalgt
1	1	M	Nils Eriksen	47			g						
2	2	K	Martha Louise Eriksen	45			g						
3	3	M	Arvid Eriksen	17			u						
4	4	K	Signe Henriette Eriksen	15			u						
5	5	M	Alf Ingevald Melbye	14			u						
6	6	M	Forlign Forlign	13			u						
7	7	M	Leone Forlign	12			u						
8	8	M	Andreas Forlign	11			u						

ILLUSTRASJONSFOTO: LEIF ØRNELUND / OSLO MUSEUM

Alf fikk sertifikat som den andre døde i landet.

Alf og kona Johanne. Bildet er fra sølvbryllupet deres.

ER-PRIVAT

FOTO: NASJONALBIBLIOTEKET

Døve hadde begrenset adgang til yrkeslivet, og noe av målet med døveskolene var å gjøre de døve i stand til å forsørge seg selv. Yrkesopplæring var dermed en viktig del av skolegangen. Det man så på som egnede yrker for guttene, var skredder, snekker eller skomaker. Tall fra Statistisk sentralbyrå fra 1930 viser at av 453 døve menn jobbet cirka fem prosent med andre håndverk enn de som jeg nevnte, og bare i underkant av én prosent jobbet som småindustri drivende. Dermed valgte Alf Melbye en uvanlig yrkeskarriere sammenlignet med andre i samme situasjon.

OVERTOK MORS BAKERI OG FIKK SERTIFIKAT

Vel tilbake på Tjøme overtok han sin mors hjemmebakeri og bygde det opp til å bli en bedrift som ble lagt merke

til, både lokalt og i døvesamfunnet. De første årene ble brød og kaker stekt i vedfyrte ovner, men strømmen kom og gjorde arbeidsdagen enklere. I mange år kjørte Alf ut bakervarene sine med hest og kjerre. Hesten ble gammel samtidig som at Melbye så at det ble vanligere med biler.

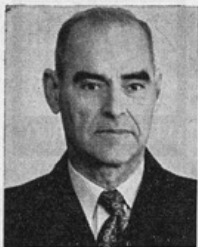
Han begynte å drømme om å eie sin egen bil, for med bil ville vareleveringen ta mye kortere tid og arbeidsdagene ville bli vesentlig kortere. Det var bare én hake med denne drømmen; Bilførerloven krevde god hørsel for den som skulle få sertifikat.

Alf måtte til Tønsberg og drøfte saken med politimesteren der, men han kunne ikke hjelpe ham. Bakeren ble skuffet og ergerlig over dette, men ga seg ikke. Derfor kom han på at han kunne henvende seg til kong Haakon og spørre om hjelp.

En lærer på Tjøme hjalp ham med å skrive brevet, og det

Den første døde bilføreren i Norge?

Politiet sa nei, og kongen kunne ikke hjelpe Alf Melbye, men overdirektøren i Veivesenet ordnet saken — i 1923

Alf Melbye liker å prate litt, han var ikke vanskelig å overtale, og her følger hans historie:

Som bakermester leverte jeg mine varer hos kundene. Det ble da å kjøre med hest og vogn, og det kunne titt og ofte ta noe lang tid. Hesten skulle jo også ha sitt stell, så arbeidsdagen ble derfor svært lang. I 1920-årene fikk jeg stor lyst å få meg bil. Jeg så at andre bakermestere gikk over til bil.

Vi har hatt en liten prat i sofa-kroken med Alf Melbye fra Tjøme, og han kom da til å nevne at han fikk førerkort for bil allerede i 1923, altså for 45 år siden! Dette ble vi interessert i, og ba ham fortelle hvordan det gikk for seg at han fikk førerkort. Han var jo døv, og regelen var den gang: God hørsel kreves av den som vil føre motorvogn.

Jeg snakket med politimesteren i Tønsberg om dette. Han fortalte meg at loven krevde god hørsel av den som skulle kjøre bil. Jeg var døv, altså kunne jeg ikke få førerkort. Og uten førerkort kunne jeg ikke kjøre bil.

Jeg ble skuffet og ergerlig over dette, men tanken om bil slapp meg ikke. Jeg fikk da den ideen at jeg ville skrive til kongen og legge saken

fram for ham. Og som tenkt, så gjort. En skolelærer hjalp meg med å skrive brevet. Jeg spurte så pent om jeg ikke kunne få lov til å kjøre med bil istedenfor med hest.

Det gikk ikke så mange dagene før jeg fikk svar fra kongen. Det var et meget hyggelig brev, men han beklagde at han ikke kunne hjelpe meg i denne søken. Han anbefalte meg å sende søknad til overdirektøren for Veivesenet.

Så sendte jeg ny søknad, og lang tid etterpå, flere måneder senere, kom det beskjed fra lensmannen. Han ba meg komme opp til kontoret hans. Jeg visste ikke hva det gjaldt, brevet til overdirektøren hadde jeg nesten glemt. Men lensmannen var et eneste stort smil da jeg kom til ham. Han fortalte at han hadde fått brev fra overdirektøren. Min søknad om å få førerkort var innvilget. Jeg kunne kjøre bil så meget jeg ville.

Ja, så er det vel ikke mere å fortelle da, sier Alf Melbye. Jeg kjøpte bil og kjørte bil, til min glede og til mine kunders glede.

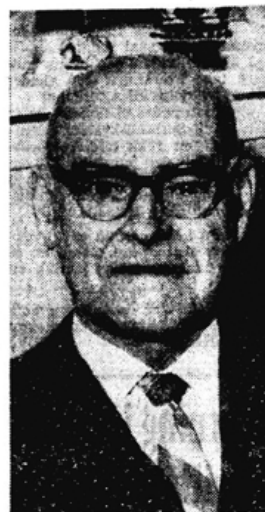
– Har du førerkortet ennå? spør vi.

– Det første har jeg ikke, men jeg har duplikat. Det gikk ut 20/2 1967.

70 ÅR I DAG - Han har selv bakt jubileumskaken

Baker og konditor Alf Melbye, Hellesmo på Tjøme, fyller 70 år i dag, 23. august. Han er født på Hellesmo, og hans liv skulle ikke arte seg helt som de fleste andres. Han ble nemlig født døv. Det viste seg imidlertid ikke å bli så stort handicap som man kanskje kunne ha trodd. Alf Melbye gikk på døveskolen i Oslo i tiden 1903–1911, altså fra han var 8 år til 16 år. Så gikk han i bakerlære i Sandefjord i 4 år, og i 1916 åpnet han sin egen lille forretning på Hellesmo. Denne forretning utvidet han etterhvert, slik at den nu er vel kjent på Tjøme — både blant fastboende og de mange sommergjester, som vet å sette pris på Melbyes fløteknopper og andre gode varer. Han er også utdannet som konditor, og til jubileumsdagen i dag skal han selv bake bløtkaken — selvfølgelig.

I de første årene bakte Alf Melbye om natten. Det var striere den gang enn nå — også i bakerfaget. Og han kjørte rundt med hest og vogn og solgte sine

Alf Melbye.

FAKSIMILE AV «TEGN OG TALE»- NASJONALBIBLIOTEKET

Alf vokste opp og bodde på Tjøme, et sted som i dag hører under Færder kommune.

tok ikke lang tid før kongen svarte på en hyggelig måte at han ikke kunne hjelpe, men han anbefalte å sende søknad til overingeniøren i Veivesenet. Ny søknad ble sendt, men det tok mange måneder før svaret kom. Svaret kom via lensmannen og Alf ble bedt om å møte på lensmannskontoret. Han visste ikke hva lensmannen ville, så han var spent.

Da han kom til lensmannen, var han et eneste stort smil. Veivesenet hadde svart, og resultatet var at Alf skulle få sertifikat! Dette var i 1923 og han var da den andre døde i Norge, og en av de første døde i Europa, som fikk tillatelse til å kjøre bil.

En historie om Melbye var at bilen havarerte under en kjøretur. Han ristet på hodet og sa til passasjerer sin at han trodde det var noe med bakakslingen – noe han måtte registrere selv om han ikke kunne høre endringene. For ordens skyld: Det var bakakslingen som hadde røket.

En annen historie ble fortalt av Adolf Olsen i 1981: Rundt 1925 var bakermester Melbye i Tønsberg med Forden sin da han, fortelleren og en tredje person møttes. Melbye åpner ivrig panseret og de tre mennene kikket ned i motoren, for dette var jo noe som var nytt og spennende for dem alle. Rundt dem samlet det seg flere og flere tilskuere. Bilparken var jo ikke så stor den gangen, og døde som brukte tegnspråk, var heller ikke dagligdags kost. Plutselig dukket to politimenn opp, for en av tilskuerne hadde ringt politiet. De fant det mistenkelig at døde hadde bil. Politimennene forsvant lett røde i ansiktene da de hadde kontrollert førerkort og vognkort, og funnet ut at alt var i orden. Døde var en stigmatisert gruppe i samfunnet.

STIFTET FAMILIE OG BLE EN KJENT BAKER

Alf Melbye var kjent som en svært pen mann, og mørk som han var, kunne han like gjerne vært søreuropeer. Det var nok mang ei jente som kastet lange blikk etter ham. Ei ung dame fra Tønsberg, som kom til Tjøme som tjenestejente en gang på 1920-tallet, møtte den unge bakeren. De to ble etter hvert et par.

Den unge damen het Johanne Ullitz og var født i Tønsberg 15. oktober 1899. 27. desember 1928 gifter de

seg, og Johanne flytter til Hellesmo og engasjerte seg i mannens bakeridrift. De fikk to sønner sammen; Anton Georg, som var født 22. desember 1929, og Kristian, som var født 11. mars 1931.

Den eldste ble baker og drev etter hvert bakeri og konditori sammen med faren sin. Alf, som startet bakeri på Hellesmo, hadde lange og strevsomme dager. Om natten bakte han, og om dagen kjørte han ut varer. Tjøme hadde ikke mange bofaste innbyggere, men om sommeren var stedet ettertraktet for ferierende og folketallet ble mangedoblet. Kundegrunnlaget i bakeriet ble også mangedoblet. Melbye utvidet, det kom til et utsalg og etter hvert økte både omsetningen og plassbehovet.

I 1931 ble ny bygning oppført på eiendommen. Det nye bygget huset bakeri i første etasje og leilighet i andre etasje. Våningshuset ble også bygd på, og ga lokaler til konditori og dertil hørende kjøkken. I 1948 ble bakeriet betydelig modernisert. På 1950-tallet var bakeriet et relativt stort bakeri på landsbygda, og sommerstid var det ansatt fire–seks bakere, samt betjening på fire i konditoriet.

Nå skulle en vel tro at i et bakeri hvor sjefen var døv, var dette en stille arbeidsplass, men den gang ei. En av sesongarbeiderne fortalte at det var et bråkete sted å jobbe. Brød- og kakeformer kastet omkring, og redskapen brutalt håndtert. Arbeidsfordelingen mellom Alf og hans kone var fordelt slik at han var sjefen i bakeriet og hun var sjef i konditoriet, samt den som passet telefonen.

Bakermesterens gode uttale og hans evner til god munnavlesning kom godt til nytte som arbeidsgiver. I 49 år ledet han sin egen forretning på Tjøme. Bakermesteren var en kjent og svært respektert mann, og på 70-årsdagen sin fikk han mye oppmerksomhet i form av intervjuer med både lokalavisa, *Tønsbergs blad*, og døves eget tidsskrift, *Tegn og tale*.

Selv om Melbye hadde lange og strevsomme dager i bakeriet sitt, engasjerte han seg mye i Vestfold døveforening. Hans erfaringer som forretningsmann kom godt med. Han var med på stiftelsesmøtet i Vestfold døveforening i 1914 og han var i flere år foreningens leder, samt at han var styremedlem og foreningens revisor.

GODE MINNER OM FARFAR

Jeg forteller ikke bare om en respektert baker, konditor og innehaver av Melbyes bakeri, men jeg forteller historien om farfaren min, så jeg er en kilde selv. Da farfar, Alf, ble enkemann i 1966, flyttet han fra leiligheten sin og hjem til oss i hovedhuset, som var på samme gårdsplass. Da var jeg snaut sju år, og farfar var en del av vår kjernefamilie. Jeg tror nok at andre syntes det var eksotisk å vokse opp i et bakeri og konditori og med en døv farfar, men for meg var det hverdagen.

Jeg husker farfaren min som en svært snill og blid mann med godt humør. Han snakket tegnspråk med sine barn og kone, men jeg lærte aldri tegnspråk. Det var viktig å snakke tydelig og samtidig se på farfar. Da leste han på munnen det jeg sa, og jeg forsto det han sa. Uttalen hans var lett å forstå, men han brukte ikke språket som oss. For eksempel utelot han preposisjoner og andre småord.

Jeg husker at han kunne stå på gårdsplassen vår og snakke med naboen på andre siden av veien. Han likte godt å fortelle historier og hadde mye å fortelle fra livet sitt. Et minne jeg har er at vi satt og så *Dagsrevyen* sammen, og det var ei dansk dame som ble intervjuet, noe farfar fikk med seg, for han spurte meg om hun var dansk. Det var åpenbart noe med hennes måte å bruke leppene på som fortalte han at hun var dansk. Vi spilte også kort

sammen, og det var farfar som lærte meg spill som kasino og tomannshvist.

Ett av barndommens mysterier var hvorfor jeg fikk skjenn når jeg kasta ball og den traff veggen. Hvordan visste han hva jeg gjorde når han ikke hørte noe? Som voksen forstår jeg jo at han merket vibrasjonene i veggen.

Kanskje det aller beste minnet jeg har er det å sette tennene i nybakte wienerbrød. Bare tanken på den sprø konsistensen gjør at jeg fortsatt får vann i munnen. Noe av det siste som ble gjort i bakeriet om morgenen, var steking av wienerbrød. Det var det farfar som gjorde, og det vesle barnebarnet hans visste nøyaktig når det skjedde.

21. april 1974 døde han, og et langt liv for en avholdt, respektert bakermester og familiemann tok slutt. ■ ■

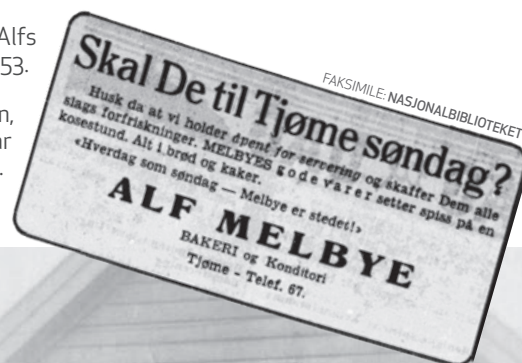
KILDER

- Digitalarkivet (folketellingene).
- Nettbiblioteket til Nasjonalbiblioteket (*Tønsbergs blad* og tidsskriftet *Tegn og tale*).
- Nettstedet til Norsk Dovemuseum.

Annonse for Alfs bakeri i 1953.

Alf og eldstesønn, Anton Georg, står utenfor bakeriet.

EIER: PRIVAT

Spar opp til 50% ved kjøp av gravstein på nett

GRAVSTEIN24®

Gravstein24 tilbyr også vedlikehold og oppussing.

Stort utvalg av nye gravsteiner.

Ring oss på tlf. 4000 2448

gravstein24.no

- en del av

 Ellingard Gruppen

Innsyn i pasient- journaler

Pasientjournaler og andre helsedokumenter kan være en nyttig kilde for slektsforskere. Men hvilke innsynsregler gjelder for dette materialet? Vi kontaktet Norsk helsearkiv for å få svar.

■ KNUT S. SØRHUSBAKKEN

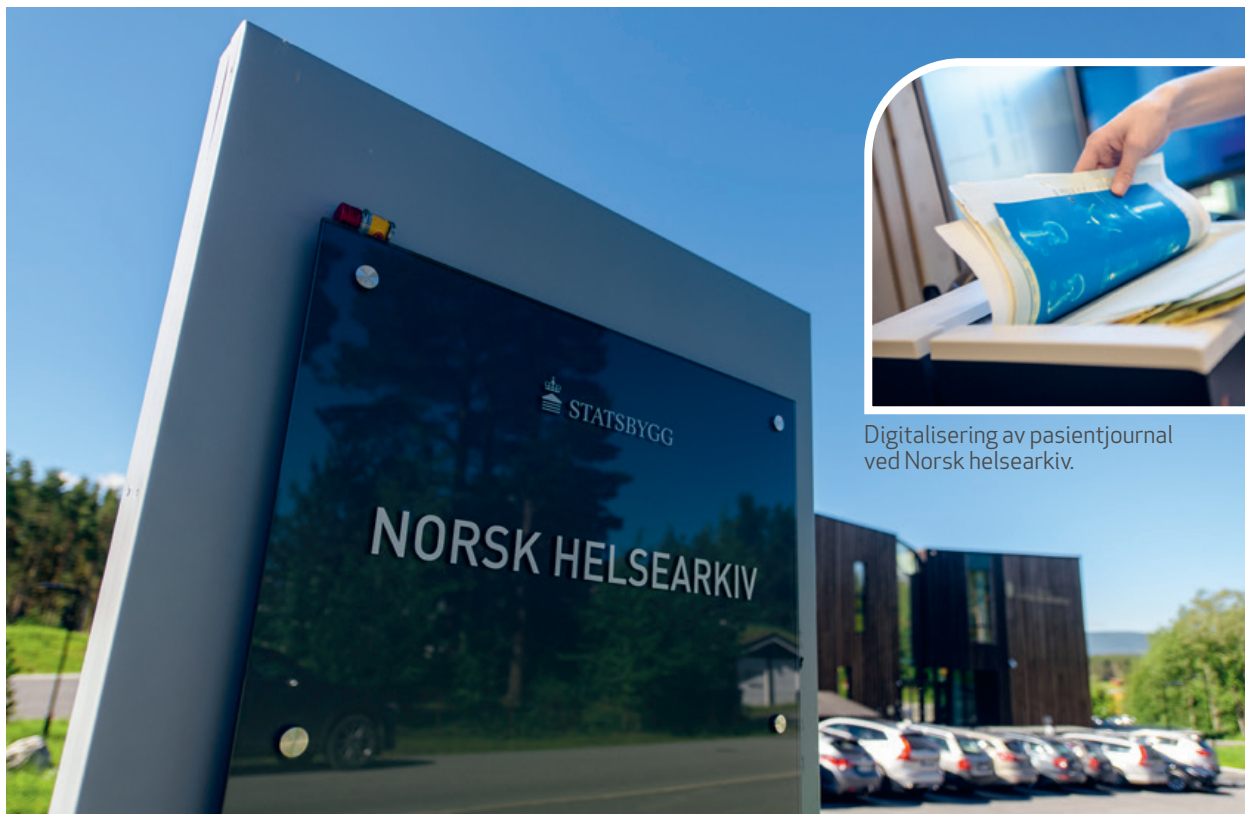
I tillegg til å høre om hvilke regler som gjelder for innsyn i pasientjournaler og annen helsedokumentasjon, spurte vi også om hvor mange år slikt materiale er klausulert før det blir offentlig tilgjengelig.

DIGITALISERER PASIENTJOURNALER

Men først litt informasjon om de vi kontaktet: Norsk helsearkiv er en avdeling i Arkivverket som er fysisk lokalisert på Tynset. De tar imot og digitaliserer pasient-

Norsk helsearkiv er en del av Arkivverket, og ble etablert på Tynset i 2019. FOTO: VEGARD BREIE / ARKIVVERKET

Digitalisering av pasientjournal ved Norsk helsearkiv.

FOTO: VEGARD BREIE / ARKIVVERKET

Bestandsoversikt — Fullstendig oversikt

↓ Kollaps alle

↓ Arkivverket

→ Arkivverket - Diakonhjemmet

→ Arkivverket - Radiumhospitalet

↓ Arkivverket - Valen sjukehus

↓ Valen sjukehus

Fødselsår	Dødsår	Innleggelsesår	Fagområde
1863-1927	1912-2011	1934-1980	Psykiatri

↓ Helse Nord

↓ Troms militære sykehus

↓ Troms militære sykehus

Fødselsår	Dødsår	Innleggelsesår	Fagområde
1866-1994	1958-2017	1866-1994	Somatikk

↓ UNN Åsgård

↓ UNN Åsgård

Fødselsår	Dødsår	Innleggelsesår	Fagområde
1886-1954	1965-1994	1960-2004	Psykiatri

Utsnitt fra Norsk helsearkivs oversikt over tilgjengelige arkivserier i Helsearkivregisteret. SKJERMDUMP: ARKIVVERKET

journaler for avdøde personer fra spesialisthelsetjenesten, som hovedregel tidligst ti år etter en pasients død.

Helsearkivregisteret består av materiale som er avlevert til Norsk helsearkiv, altså pasientjournaler og metadata knyttet til disse. Formålet med Helsearkivregisteret er å motta og sikre pasientarkiv fra spesialisthelsetjenesten og gjøre helseopplysninger tilgjengelig for forskere og pårørende i samsvar med gjeldende bestemmelser om taushetsplikt, jf. helsearkivforskriften § 2.

Ønsker du mer informasjon kan du gå til norsk.helsearkiv.no.

På bakgrunn av våre spørsmål har Norsk helsearkiv gitt oss følgende detaljer om regelverket og prosessen for innsyn i pasientjournaler:

TO MULIGHETER FOR INNSYN

Pasientjournaler skal som hovedregel ikke deles med andre enn pasienten selv, jf. helsepersonelloven § 21. Formålet med taushetsplikten er å verne pasienters integritet og sikre befolkningens tillit til helsetjenesten og helsepersonell. Taushetsplikten gjelder også etter at pasienten dør. Det finnes ingen sperrefrist for taushetsbelagte helseopplysninger, og de frigis aldri til offentligheten.

For å få innsyn i pasientjournaler fra Helsearkivregisteret finnes det to muligheter; man kan søke som forskere eller privatperson/slektning.

FORSKERE

For forskningsprosjekter der man skal benytte direkte eller indirekte identifiserbare data fra helseregistre, trenger man dispensasjon fra taushetsplikten for å behandle slike opplysninger, og forhåndsgodkjenning fra de regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskning (REK), for helsefaglig forskning, jf. helseregisterloven § 19a.

Det er REK som vurderer hvorvidt prosjektet går innunder medisinsk og helsefaglig forskning eller ikke, og man kan sende inn en fremleggingsvurdering til REK for å få vurdert dette. For prosjekter som ikke trenger forhåndsgodkjenning, kan en søke om dispensasjon fra taushetsplikten i samme søknadsskjema som man søker om data fra Helsearkivregisteret, via søknadsskjema på helsedata.no.

Det er Folkehelseinstituttet ved Helsedataservice som har vedtaksmyndighet for de sentrale helseregistrene og mange andre datakilder, inkludert Helsearkivregisteret som er et helseregister, jf. forskrift om nasjonal løsning for tilgjengeliggjøring av helsedata.

Om man velger denne inngangen finnes det mye god veiledning på nettsiden helsedata.no.

PRIVATPERSON/SLEKTNING

For å søke innsyn på dette grunnlaget er det helsepersonelloven (hpl) § 24 som gjelder:

«Taushetsplikt etter § 21 er ikke til hinder for at opplysninger om en avdød person gis videre dersom vektige grunner taler for dette. I vurderingen av om opplysninger skal gis, skal det tas hensyn til avdødes antatte vilje, opplysningenes art og de pårørende og samfunnets interesser. Nærmeste pårørende har rett til innsyn i journal etter en persons død hvis ikke særlige grunner taler mot det.»

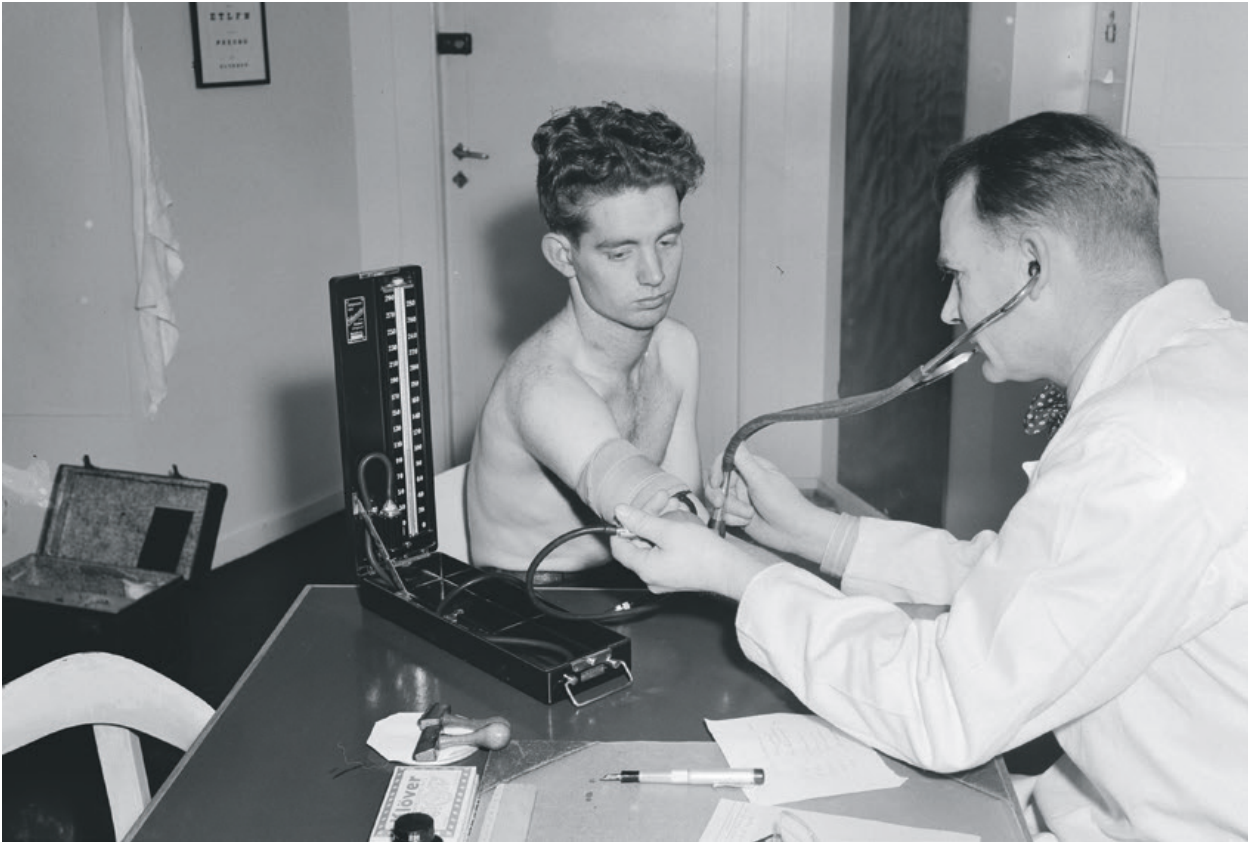
Vektige grunner

For slektsforskere vil det nok være første avsnitt, vektige grunner, som vil være aktuelt. Andre avsnitt om nærmeste pårørende antar jeg er mindre relevant, da sannsynligheten for at de som var oppført som nærmeste pårørende, ikke er i live lenger.

Vi har fått veiledning fra Helseklage, som er vårt klageorgan, om at det ikke skal utnevnes noen ny nærmeste pårørende for avdøde personer, da rollen er ment for å ivareta pasienten, mens pasienten er i live. Rollen som nærmeste pårørende kan heller ikke gå i arv. Om rollen som nærmeste pårørende kunne arves, ville dette vært i strid med formålet om at pasienten skal stå fritt til å velge sin nærmeste pårørende. Rollen nærmeste pårørende har altså en annen definisjon enn det å være avdødes nærmeste etterlatte eller arving.

Forklar innsynsbehovet

Når man søker om innsyn etter hpl § 24, første avsnitt, kan man i søknadsskjemaet legge ved dokumentasjon på hvorfor man har behov for innsyn, og argumentere for hva som er vektige grunner. Presiser gjerne hvilke enkeltopplysninger du er på jakt etter dersom du ikke kan få utlevert hele journalen. Hva som er kjent fra før kan også være viktig å få med. Det vil vanligvis være

Avdødes pasientjournaler har samme taushetsplikt som pasientjournaler for levende personer. FOTO: LEIF KROHN ØRNELUND / OSLO MUSEUM

enklere å få innsyn i enkeltopplysninger fra journalen, enn hele journalen.

Du kan også lese om innsyn i pasientjournal fra Helsearkivregisteret på [Arkivverkets nettside](#). For å søke om innsyn som nærmeste pårørende eller andre med vektige grunner, benyttes vårt søknadsskjema som ligger på [tjenester.helsenorge.no/helseregistre](#). Søknadsskjemaet ligger under «Helsearkivregisteret», og deretter klikker du på «Les mer om innsynsrett i Helsearkivregisteret».

Hvem som er nærmeste pårørende eller hvorvidt det foreligger vektige grunner for å gi innsyn i journal, må vurderes i hvert enkelt tilfelle, og det vurderes blant annet opp mot innholdet i den enkelte journalen.

Norsk helsearkiv har en bestandsoversikt som viser hvilke arkivserier som til enhver tid er tilgjengelig i Helsearkivregisteret: [bestand.norskhelsearkiv.no/oversikt](#).

VURDERES FRA GANG TIL GANG

For å summere litt har avdødes pasientjournaler samme taushetsplikt som pasientjournaler for levende personer, på lik linje med min og din pasientjournal i dag. For å få innsyn som privatperson må man enten ha en rett til det,

som nærmeste pårørende, oppnevnt av den avdøde pasienten, eller ha vektige grunner for innsyn.

Når vi skal vurdere hvem som er nærmeste pårørende til avdøde, eller hvorvidt det foreligger vektige grunner for å gi innsyn, må dette vurderes konkret i de tilfeller hvor vi har pasientjournalen til avdøde. Vi må kjenne innholdet i pasientjournalen for å kunne vurdere kriteriene «avdødes antatte vilje, opplysningenes art og de pårørende og samfunnets interesser», jf. hpl §24, første avsnitt.

Vi må altså lese journalen for å kunne vurdere hva den avdøde hadde ønsket og hvilke opplysninger som står der, med videre. Dette er ikke forenlig med en generell regel for innsyn, når man må gjøre konkrete vurderinger hver gang, basert på innholdet i den enkelte journal.

Helsepersonells taushetsplikt har ingen utløpsdato, derfor skal heller ikke helseopplysninger på noe tidspunkt frigis til offentligheten. Dette er et viktig prinsipp for å verne pasienters integritet og sikre befolkningens tillit til helsetjenesten og helsepersonell, og vite at man kan si hva man vil til helsepersonell med taushetsplikt uten frykt for at det noen gang skal offentliggjøres, jf. hpl 21. ■■

Kildeveiviseren

– nytt verktøy for å finne slekten

Har du noen gang følt at slektsforskningen kan være overveldende? Nå blir veien til din familiehistorie enklere og mer oversiktlig med Kildeveiviseren.

■ KNUST S. SØRHUSBAKKEN

– Slektsforskning handler om å dykke ned i arkiver, kirkebøker, folketellinger og mange andre dokumenter, for å finne informasjon i kildene. Det kan være krevende å orientere seg og vite hvor du skal begynne.

– Med Kildeveiviseren får du et verktøy som viser deg hvilke kilder som finnes, hvor du finner dem og hva de inneholder, forklarer generalsekretær i Slekt og Data, Lina Bjelland Myrvoll.

FINN KILDER SOM ER RELEVANTE FOR DIN SLEKTHISTORIE

Kildeveiviseren, som du finner på kildeveiviseren.no, er utviklet av Slekt og Data for å gjøre slektsforskning

enklere. Den gir deg en detaljert oversikt over tilgjengelige kilder og forteller deg hva du kan finne i dem. Det betyr at du kan komme raskere videre med slekts spørsmålene du jobber med.

OPPDAG KILDER DU IKKE VISSTE OM

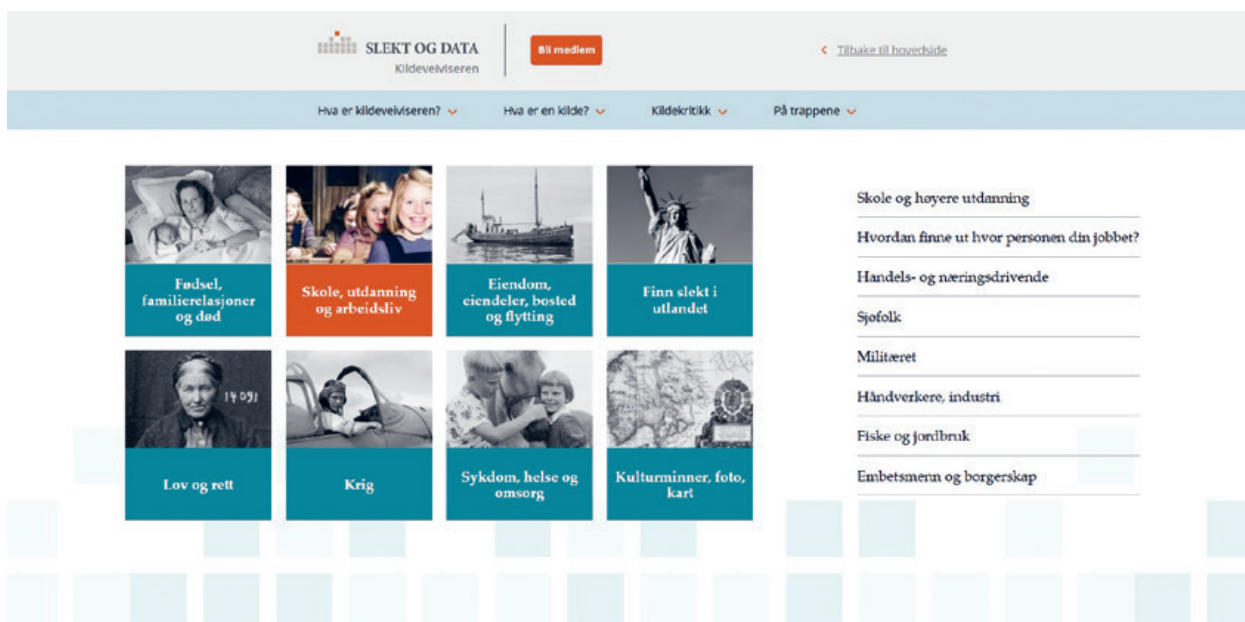
Når du bruker Kildeveiviseren, får du tips til kilder ved å se på ulike temaer, som «sjøfolk», «født utenfor ekteskap», «eiendom» og så videre. Du finner oversikt over både kjente og mindre kjente kilder, fra kirkebøker og folketellinger til militære ruller og auksjonsprotokoller.

I tillegg til en beskrivelse av hver kilde, får du også vite hva slags informasjon du kan finne i kilden, hvordan du kan bruke den og hvor den er tilgjengelig.

LÆR HVORDAN DU SKAL FINNE FREM I KILDEN

– Slektsforskning er ikke sånn at man bare kan fylle inn i et søkefelt på nettet, og vips så kommer alle svarene som perler på en snor. Den som vil finne røttene sine, må også vite noe om hvor ulik informasjon finnes,

Kildeveiviseren gir deg oversikt over kilder og hva de inneholder. SKJERMDUMP: SLEKT OG DATA

Auksjonsprotokoller

Statsarkivene | Fysisk

Her finner du detaljerte oversikter over eiendelene som ble auksjonert bort. Auksjonsprotokollene finner du i lensmannsarkivene, som ligger i Statsarkivene.

[Lær mer](#) [Gå til kilden](#)

Du finner både kjente og mindre kjente kilder. SKJERM DUMP: SLEKT OG DATA

Skifter

Digitalarkivet | Digital

Gir full oversikt over husstanden til den avdøde på tidspunktet for skiftet, samt hva avdøde eide. Du kan finne navn og andre opplysninger om nærmeste familie. Dersom avdøde ikke hadde barn, gikk arven til søsken eller fjernere slektninger. Skiftene finnes i statsarkivene og på Digitalarkivet.

[Lær mer](#) [Gå til kilden](#)

Under temaet «familierelasjoner» står dette om hvorfor skifter er en nyttig kilde.

SKJERM DUMP: SLEKT OG DATA

SLEKT OG DATA
Se et webinar nå!

Lær om navneskikker, og finn riktig person

[Se webinar](#)

Du får også tips til flere webinarer. SKJERM DUMP: SLEKT OG DATA

og ikke minst hvordan en finner frem i ulike arkiver.

– I Kildeveiviseren finner du veiledninger om hvordan du søker ulike steder, for eksempel på Digitalarkivet, Arkivportalen eller Nasjonalbiblioteket. Du finner også i mange tilfeller informasjon om sperrefrister eller hvordan kilden du skal lete i er ordnet i arkivet, sier hun.

FÅ TIPS SOM KAN GJØRE AT DU KOMMER VIDERE

Erfarne slektsforskere har over mange år samlet seg tips og erfaringer som er nyttige når man leter i ulike kilder eller hvis man står fast. Mange slike tips deler vi også, slik at slektsforskningen skal bli enklere for flere.

LES ARTIKLER SOM SETTER FORFEDRENE I KONTEKST

Å kjenne til hvem forfedrene våre er, er spennende. Og for å få en god forståelse for hvordan livene deres var, og hvorfor de tok de valgene de tok, er det nyttig å vite litt om tiden og samfunnet de levde i. Kildeveiviseren har derfor også artikler som viser de lange linjene innen ulike temaer.

Kos deg med hundrevis av kildetips, artikler, veiledninger og webinarer!

Lina Bjelland Myrvoll

FOTO: KNUT S. SØRHUSBAKKEN / SLEKT OG DATA

SE WEBINARER SOM GÅR I DYBDEN

En annen måte å gå i dybden på er å se noen av Slekt og Datas mange webinarer, som du finner i Kildeveiviseren. Webinarene gir deg kunnskap både i dybden og bredden, og gir deg innsikt i alt fra hvordan du kan finne frem i pantebøkene eller fattigprotokollene, til navnetradisjoner, eller historien til ugifte mødre opp gjennom tidene.

– I stedet for å søke i blinde, gir Kildeveiviseren deg en tydelig retning ved å vise spesifikke arkiver, protokoller, registre og ruller som kan være nyttige, sier Myrvoll.

Hver kilde er merket med om kilden finnes digitalt eller fysisk, og hvor kilden er. Enten du leter etter informasjon i branntakster, sjømannsruller eller skifteprotokoller, hjelper Kildeveiviseren deg med å finne det du trenger – raskt og enkelt.

HVEM KAN BRUKE KILDEVEIVISEREN?

Kildeveiviseren er laget for alle, fra nybegynnere som utforsker sine første slektsrøtter, til erfarne slektsforskere som søker en mer systematisk og målrettet måte å arbeide på. Verktøyet gir deg en enkel og intuitiv måte å utforske kildene på, slik at du kan bruke mindre tid på leting og mer tid på å samle slekthistorien din.

– Kildeveiviseren er for tiden åpen for alle, men i midten av desember blir verktøyet et medlemstilbud på lik linje med andre gode medlemsfordeler vi har.

– Er du ikke medlem ennå, bruk muligheten nå til å utforske Kildeveiviseren litt. Synes du den er nyttig, så meld deg inn, og fortsett å ha tilgang, sier Myrvoll.

FYLLES MED NYTT INNHOLD HELE TIDEN

Kildeveiviseren vil fortsette å utvikles og bli fylt med mer innhold fortløpende. I løpet av de kommende månedene vil vi legge til enda flere ressurser, som kilder fra distriktslagene og lokale og regionale arkivsamlinger. Vi jobber også med å inkludere temaer som helse og sykdom, utvandring til Amerika og andre temaer som kan være nyttige for slektsforskning. ■ ■

Slik bruker du Slechtsforum

Slechtsforum er stedet hvor medlemmer kan utveksle kunnskap og hjelpe hverandre med små og store slechtspørsmål – enten du nettopp har startet eller har holdt på i mange år. Her gir vi deg noen tips til hvordan det brukes.

■ VIGGO EIDE
■ Hovedmoderator i Slechtsforum

Slechtsforum startet i 2004 som DIS-Norges digitale tilbud for etterlysninger, hjelp og svar på store og små slechtsåter. Forumet var meget populært i mange år, men andre alternativer, spesielt Facebook-grupper, reduserte bruken av vårt forum. Dessuten ble programmet vi kjørte forumet på etter hvert litt gammeldags.

I 2021 relanserte derfor Slekt og Data et nytt Slechtsforum med bedre layout og mange nye finesser for brukerne. Resultatet ble en umiddelbar økning av aktiviteten. Og heldigvis ble nesten alle innleggene (noen få unntak) helt fra 2004 videreført og kan leses av alle på det nye slechtsforumet.

INNLOGGING

For å logge inn på Slechtsforum bruker du den **samme innloggingen** med mobilnummer og sjøllaget passord som når du skal logge inn på nettsiden til Slekt og Data.

En konsekvens av dette er at kun medlemmer av Slekt og Data kan legge inn spørsmål og skrive svar, men alle kan lese forumet.

Verken publikum eller de tidligere gjestebrukerne kan lage innlegg. Det er forbeholdt meg og deg, vi som er medlemmer.

Utsnitt av forsiden til Slechtsforum. SKJERMDUMP: SLEKT OG DATA

ETTERLYSNINGER	STATISTIKK	SISTE INNLEGG
<p>Om posting av etterlysninger Les disse tipsene før du poster etterlysninger i Slechtsforum Moderator: MOD_Akershus</p>	Emner: 5 Innlegg: 11	Re: Praktisk bruksanvisning f... av Viggo Eide 28. januar 2022 kl. 20.36
<p>Akershus Underfora: Asker, Bærum, Asker og Bærum - ukjent kommune, Frogn, Nesodden, Oppegård, Ski, Vestby, Ås, Follo - ukjent kommune, Aurskog-Holand, Enebakk, Fet, Lørenskog, Nittedal, Rælingen, Skedsmo, Sorum, Nedre Romerike - ukjent kommune, Eldsvoll, Gjerdrum, Hurdal, Nannestad, Nes i Akershus, Ullensaker, Øvre Romerike - ukjent kommune, Akershus - ukjent sted</p>	Emner: 3579 Innlegg: 22939	Re: Marie Lovise Olsdatter (P... av Marit Lorvik Sørli 2. november 2024 kl. 22.02
<p>Aust-Agder Underfora: Arendal, Birkenes, Froland, Grimstad, Lillesand, Åmli, Arendal-Lillesand-distriktet - ukjent kommune, Gjerstad, Risør, Tvedestrand, Vegårshei, Risør-Tvedestrand-distriktet - ukjent kommune, Bygland, Bykle, Evje og Hornnes, Iveland, Valle, Setesdal-distriktet - ukjent kommune, Aust-Agder - ukjent sted</p>	Emner: 1299 Innlegg: 7357	Re: Halveis løst: Zakarias Be... av Kjell Inge Tomren 17. november 2024 kl. 15.53
<p>Buskerud Underfora: Drammen, Hurum, Lier, Modum, Nedre Eiker, Røyken, Øvre Eiker, Drammen-distriktet - ukjent kommune, Flå, Gol, Hemsedal, Hol, Krodsherad, Nes i Buskerud, Sigdal, Ål, Hallingdal - ukjent kommune, Hole, Ringerike, Hole-Ringerike-distriktet - ukjent kommune, Flesberg, Kongsberg, Nore og Uvdal, Rollag, Numedal-Kongsberg-distriktet - ukjent kommune, Buskerud - ukjent sted</p>	Emner: 3715 Innlegg: 24192	Re: Folketelling av Dagfinn Kringstad 22. november 2024 kl. 11.41
<p>Finnmark Underfora: Guovdageaidnu-Kautokeino, Karasjohka-Karasjok, Finnmarksvidda - ukjent kommune, Alta, Hammerfest, Hasvik, Kvalsund, Loppa, Måsøy, Nordkapp, Porsanger, Vest-Finnmark - ukjent kommune, Berlevåg, Båtsfjord, Deatnu - Tana, Gamvik, Lebesby, Sor-Varanger, Unjarga-Nesseby, Vadsø, Vardo, Øst-Finnmark - ukjent kommune, Finnmark - ukjent sted</p>	Emner: 1314 Innlegg: 8301	Re: Niels Anderson f 1823 av Jon Sværen 28. september 2024 kl. 22.49
<p>Hedmark Underfora: Hamar, Løten, Ringsaker, Stange, Hedemarken - ukjent kommune, Nord-Odal, Sør-Odal, Odal - ukjent kommune, Eidskog, Grue, Kongsvinger, Våler i Hedmark, Åsnes, Solør - ukjent kommune, Alvdal, Elverum, Engerdal, Føldal, Os i Hedmark, Rendalen, Stor-Elvdal, Tolga, Trysil, Tynset, Åmot, Østerdalen - ukjent kommune, Hedmark - ukjent sted</p>	Emner: 4840 Innlegg: 31096	Re: Søndre Rundberget, Våler av Arild Jarle Kompellen 21. november 2024 kl. 23.53

ETTERLYSNINGER: GEOGRAFI OG EMNER

Etterlysningene er gruppert etter geografi og emner. Den største fordelen etter mitt syn er at vi kan legge ei etterlysning direkte inn i aktuell kommune eller fylke. Slektsforum beholder den gamle inndelinga med 19 fylker og kommunene slik de var før.

Søker du slekt i Søgne ligger kommunen i Vest-Agder fylke, ikke som Kristiansand kommune i Agder fylke. Når du ikke vet eksakt hvilken kommune slekta kom fra, kan du bruke mapper av typen «Kristiansand distriktet – ukjent kommune» eller «Vest-Agder – ukjent sted».

Aust-Agder

Underfora: Arendal, Birkenes, Froland, Grimstad, Lillesand, Åmli, Arendal-Lillesand-distriktet - ukjent kommune, Gjerstad, Risør, Tvedestrand, Vegårshei, Risør-Tvedestrand-distriktet - ukjent kommune, Bygland, Bykle, Evje og Hornnes, Iveland, Valle, Setesdal-distriktet - ukjent kommune, Aust-Agder - ukjent sted

Emner: **1299**
Innlegg: **7357**

HAR NOEN ETTERLYST DIN SLEKT FØR?

Før du lager ei etterlysning, bør du sjekke om andre har stilt samme spørsmål før. Det gjør du ved å gå inn i aktuelt fylke eller kommune og søke på person- eller gårdsnavn.

Velg «Avansert søk» (høyt oppe), velg «Søk etter nøkkelord». I en skrolle meny velger du fylke, distrikt eller kommune. La bare «Søk i underfora» stå på «Ja», og kryss av for «Søk inni: Innleggstitler og meldingstekst».

Et søk etter for eksempel «Olaf» i Nittedal gir ett treff, i Akershus 52 treff.

Søkespørring

Søk etter nøkkelord:

Skriv + foran ord som skal finnes og - foran ord som ikke skal finnes. Skriv en liste over ord atskilt med | i hakeparenteser hvis bare ett av ordene må finnes. Bruk * som jokertegn for deltreff.

Søk etter alle ord eller bruk spørringen slik den er angitt
 Søk etter ethvert ord

Søk etter forfatter:

Bruk * som jokertegn for deltreff.

Kan få nye svar etter mange år

Geografien gjør det lettere å nå fram til eksperter og gode hjelpere som følger med i sine områder og gjerne deler sin slekts- og lokalkunnskap med deg. Samtidig er det større sjanser for å gjenfinne opplysninger i dag og i morgen, som du ikke visste at du kom til å lete etter for tre måneder eller tre år siden.

Flere har opplevd å få nye svar på gamle og «avsluttede emner» etter mange år. Opptil åtte-ni år etter at de sist fikk svar på sine spørsmål, kan andre slektsforskere ha lagt inn nye slektsopplysninger.

Nyttige temaer

Oslo har i skrivende stund cirka 4000 emner (de fleste er spørsmål) som har fått cirka 29 000 svar. Mens Akershus har rundt 3500 emner og rundt 23 000 svar. Pr. nå har totalt 135 801 emner hele 761 626 svar. Dette er en stor ressurs for oss som forsker på egen og andres slekt.

Under «etterlysninger» finner vi også disse nyttige temaene:

- ➔ Norge – ukjent fylke.
- ➔ Hvor i Norge ligger stedet?
- ➔ Slekter, både adelige og andre kjente familier.
- ➔ Etniske minoriteter, som kvener, samer, skogfinner, reisende, med videre.
- ➔ Emigrasjon og andre land. Her er USA og Canada mye brukt, samt Sverige.

Slektsfaglige diskusjoner – for en rekke temaer – engasjerer mange. Størst er gruppen for «Tydehjelp», som regel håndskrifta i kirkebøkene. 22 800 spørsmål har fått 99 000 svar. Det samme gjør «Kilder og metoder» og «Diskusjon om slektsprogrammer, brukertips og råd». Bare for å nevne de mest brukte temaene her.

SLIK LAGER DU EN GOD ETTERLYSNING

Hvordan skal du lage ei god etterlysning slik at du får mange og gode svar fra helperne? Først må du tenke igjennom hva du vil vite og notere det du allerede vet. Det høres banalt ut, men erfaringa er at dårlig formulerte spørsmål har liten nytte, verken for innsenderen eller helperne.

Finn ut hvilken gruppe, eller emne, du skal legge inn ditt spørsmål. I de fleste tilfeller vil det være i en kommune. Klikk på knappen «Nytt emne».

Lag en god tittel

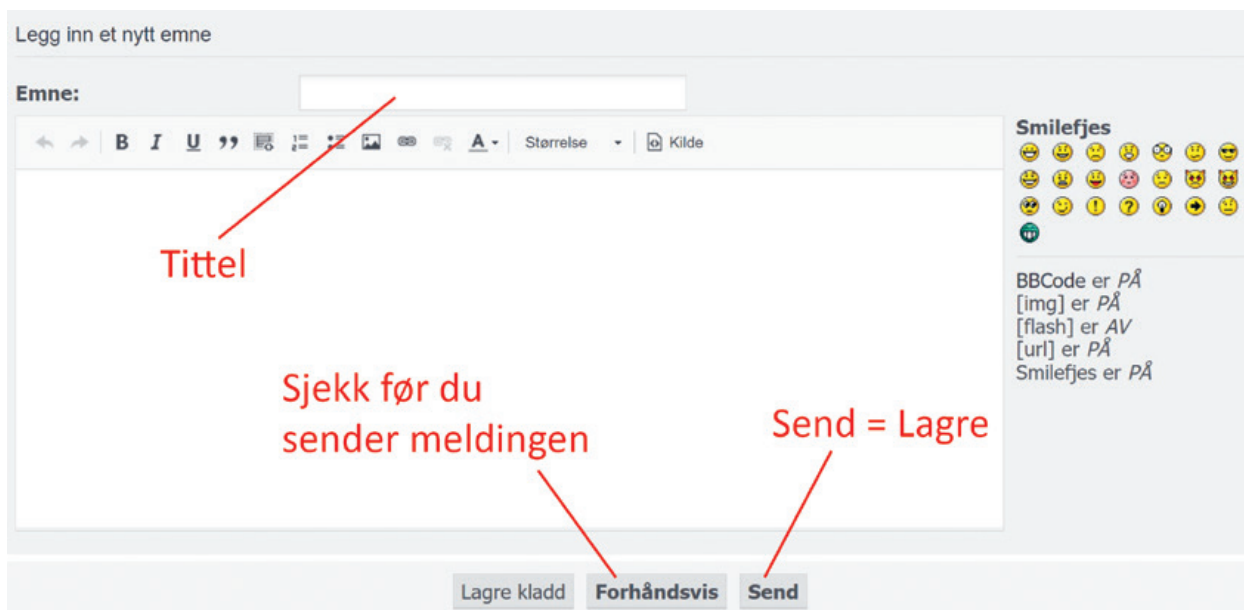
Det bør være navn på en person eller sted, en tidsangivelse og eventuelt en hendelse. Hendelser vil ofte være fødsel, dåp, konfirmasjon, ekteskap, død og så videre. Eller fadder, ulykke, nevnt i folketelling eller ei gammel avis.

Du kan ha over hundre tegn i en tittel, men det er ikke brukervennlig. Ei overskrift skal ikke ligne på ei novelle.

En god etterlysning under Bodø kan ha slik tittel (emne), med utfyllende opplysninger i innlegget under: «Hans Peter Andersen Eide, f. 1852 Stjørna (Bjugn) død?» Her er mange opplysninger nevnt i tittelen: navn, årstall født, geografi og henvisning til det du vil vite; når døde han?

Et godt tips: ikke skriv kommunenavn i tittelen når du har plassert etterlysninga i den samme kommunen. Du kan godt skrive annen kommune, dersom det er relevant. Eller et mindre geografisk navn, bygd eller gård, i kommunen du søker i.

En dårlig tittel vil være: «Etterlysning: når døde bestefar i Bodø» eller «Jeg leter etter opplysninger om min bestefar». Alle spørsmål er jo etterlysninger, så bruk ikke plass på unødvendige ord.

Lag et presist spørsmål

I det store etterlysningsfeltet skriver du teksten din. Her må du være nøye, slik at hjelperne ikke leter etter informasjon som du allerede har. Legg inn:

- ➔ det du har av opplysninger og
- ➔ lenker til kirkebøker og folketellinger som du allerede har funnet.

Gjør spørsmålet tydelig:

- ➔ Vil du ha opplysninger om personens liv eller død?
- ➔ Er det barn og etterkommere du vil fram til?
- ➔ Ønsker du å finne foreldrene?

Mange ganger har jeg sett at upresise spørsmål gir gode svar, men hjelperen blir møtt med dette: «Det visste jeg fra før» eller «Jeg søkte etter faren til Anne, ikke etter hennes barn». Da tror jeg du vil få mindre og mindre hjelp etter hvert.

Søk bare ett sted

Fall ikke for fristelsen til å lage for store og omfattende spørsmål. Lag ett emne for hver person som du søker etter, og legg denne kun i ei mappe. Skulle du likevel legge saken to forskjellige steder, må du opplyse dette og krysshenvise mellom begge.

Finner du ut at spørsmålet har havnet på feil sted, kan du be oss moderatorer om å flytte tråden – spørsmålet med alle svarene – til riktig kommune.

Varslinger

Du får varsel på e-post når noen svarer deg. Har du startet et emne, eller svart noen andre, kommer det varsel på e-post. Har du ingen innlegg sjøl, kan du velge å «abonnere på emnet» ved å trykke på en knapp over det øverste eller under det nederste bidraget i diskusjonen.

Her finner du også knappen for å legge inn et nytt «svar» under emnet. Da videreføres tittelen på emnet, og du skriver dine svar i hovedfeltet.

Ikke opprett et nytt emne når du skal lage et svar. Vi kaller det en «tråd» når alle innleggene følger på rekke og rad etter det første spørsmålet, som erter på ... en tråd.

Husk å takke

Det viktigste ordet i all slektsforskning er å si takk til de som hjelper deg. Det oppdages fort hvis du går videre med innkomne opplysninger i ei ny etterlysning uten å takke!

Husk også å unngå informasjon om nålevende, hold vennlig tone, ingen personangrep eller reklame. Dog kan du i gruppen «Kjøp og salg» formidle det som er relatert til slektsforskning. Reklame tillates ikke andre steder i Slektsforum.

Kontakt en moderator

Trenger du bistand, kan du kontakte en av våre frivillige moderatorer. Da må du åpne en kommunemappe eller et emne. Da står det ei lenke under fylkesnavnet eller emnenavnet, som i «MOD_Akershus» eller «MOD_DNA».

Asker

Moderator: MOD_Akershus

Dine innlegg

Nye innlegg

Uleste innlegg

Ubesvarte innlegg

Aktive emner

ENKLE OG TYDELIGE FINESSER

Hurtigknapper

Innad i fylkene finner du kommunenavnene. Er ikonet til venstre for navnet rødt, er det kommet et nytt spørsmål eller svar her. Du kan også bruke noen av hurtigknappene oppe til høyre (se over):

- ➔ «Dine innlegg»: emner du deltar i, med det nyeste øverst.
- ➔ «Nye innlegg»: nye emner, med det nyeste øverst.
- ➔ «Uleste innlegg»: emner du ikke har åpnet, med det nyeste øverst.
- ➔ «Ubesvarte innlegg»: emner med null – 0 – svar, med det nyeste øverst.
- ➔ «Aktive emner» er for tiden ikke aktivisert.

Ulike ikoner

En annen finesse er ikoner og farger foran hvert emne:

- ➔ **Røde** tekstlinjer i en sirkel viser et ulest innlegg.
- ➔ **Grå** tekstlinjer forteller at det ikke er kommet nye svar her siden du sist åpnet det.
- ➔ Ei lita **rød stjerne** i sirkelen viser at du har skrevet i denne tråden.
- ➔ Populære innlegg (det vil si mye aktivitet på kort tid) er merket med en **flamme**, rød eller grå betyr fortsatt lest/ulest.
- ➔ Ikoner med «i» eller «!» forteller at det er viktig informasjon eller kunngjøringer. Slike meldinger bør du lese, her får du også gode råd.
- ➔ Ikoner med en **hengelås** betyr at emnet er stengt for nye innlegg, men du kan lese innholdet.
- ➔ Tekstlinjer-sirkel med **liten sirkel** i ytterkant viser at dette emnet har underemner, for eksempel et fylke. Ikonet beholder sin røde farge til du har åpnet alle underemnene. Du trenger selvsagt ikke åpne emner du ikke er interessert i.

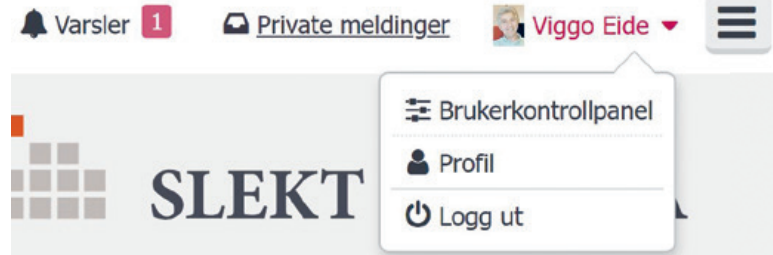
Nederst til høyre i alle innlegg er et «hvitt tak» i en mørk sirkel (se illustrasjon øverst til høyre på denne siden). Trykker du her, går du rett til det første innlegget i emnet. Øverst i dine innlegg er det noen hurtigknapper

Klikk på ikonet t.h. og gå til første innlegg i tråden

for å redigere (penn), slette (x), rapportere (!), informasjon (i) og svare med sitat (“”).

Antall knapper varierer mellom brukernes rolle og hvilken status innlegget ditt er i (besvart/ubesvart). Jeg er hovedmoderator og har da noen ekstra muligheter.

Personlig linje

Over de grønne hurtigknappene øverst til høyre finner du tre personlige finesser:

- ➔ Under «varsler» ser du blant annet beskjeder om nye svar på dine spørsmål.
- ➔ Du kan også via «private meldinger» motta og sende beskjeder til andre brukere eller moderatorer uten å bruke e-post. Det kan være praktisk å ha slike samlet i Slektsforum.
- ➔ Til høyre for navnet ditt står ▼, som er en liten sort trekant. Her kan du logge ut, se på profilen din og finne et brukerkontrollpanel. I brukerkontrollpanelet kan du legge inn et profilbilde hvis du vil.

Velg da «**brukerkontrollpanel**», ikke «profil». Det kommer opp fem faner, velg «**profil**». Videre trykker du «**rediger avatar**». Velg «Last opp fra datamaskinen». Her kan du velge bildet ditt, husk at det ikke må være for stort. Klikk til slutt på «**send**». Profilbildet ditt er nå lastet opp.

Lykke til med verdens fineste hobby; slektsforskning!

Alf Christophersen

– en pionér innen slektsforskning har gått bort

Alf Christophersen, en av grunnleggerne av Slekt og Data, Norges største frivillige slektsforskerorganisasjon, døde 23. oktober i Tvedestrand, 74 år gammel. Les Slekt og Datas minneord her.

Med et brennende engasjement for slektsforskning og datateknologi la Alf Christophersen grunnlaget for det som har blitt en ledende organisasjon for norske slektsforskere. Hans visjon og innsats har etterlatt en varig arv i organisasjonen.

Han brukte sine datakunnskaper og sin interesse for slektsforskning til å forme DIS-Norge (nå Slekt og Data), som ble etablert i 1990. Gjennom sitt arbeid på Universitetet i Oslo fikk han tidlig innsikt i databaser og informasjonsteknologi, noe som ledet til samarbeid med slektsforskermiljøer i Norge og Norden.

Allerede i 1988 ble han oppfordret av kollegaer i Danmark og Sverige til å etablere en norsk avdeling av Foreningen DIS og DIS-Danmark. Dette ble starten på DIS-Norge, en plattform der slektsforskning og teknologi kunne forenes for å gjøre slektsforskning tilgjengelig for flere.

Mange husker Alf som en ekte pionér som levde og åndet for sitt arbeid, og som ikke nølte med å dele nye ideer og innspill. Han var en visjonær som forsto potensialet teknologi har for slektsforskning. Gjennom mange år bidro han i ulike komiteer og arbeidsgrupper i organisasjonen. Han var sentral i oppbyggingen av blant annet medlemsregister, publikasjoner, DISTreff-tjenesten og var også initiativtaker til tidsskriftet *Slekt og Data*, som han var redaktør for i flere år. For sin innsats ble han hedret med organisasjonens hedersbevisninger både i 1994 og 1997.

Alfs engasjement har satt dype spor i slektsforskermiljøet, og hans innflytelse merkes gjennom de mange tjenestene og nettverkene foreningen tilbyr i dag. Hans bortgang etterlater et stort tomrom, og han vil bli dypt savnet av alle i Slekt og Data. ■■

Ønsker du å lese bladet da Alf var redaktør?
Du finner alle utgaver tilbake til 1990 på slektogdata.no.

Nytt fritekstsøk og ny forside på Digitalarkivet

■ KNUST S. SØRHUSBAKKEN

Fritekstsøket på Digitalarkivet heter nå «**Dokumenter**» og har blitt en del av det nye Digitalarkivet, hvor du nå kan søke på tvers av kategorier. Målet med dette er å gjøre det enklere å navigere og finne frem i arkivmaterialet.

Her kan du søke i både «Fotografier» og «Dokumenter» samtidig, slik at du kan finne flere relevante treff uten å måtte bytte side. Her vil flere kategorier komme til etter hvert, slik som for eksempel lyd og video.

For «Dokumenter» har du alle de samme filtreringsmulighetene som du hadde i fritekstsøket, men du har i tillegg fått mulighet til å filtrere på arkivinstitusjon, arkiv og Astareferanse. Det er også lagt inn et svært forbedret filter og søk på geografi.

I «Dokumenter» kan du også filtrere på dagens fylkes- og kommunestruktur, samtidig som du får treff på dokumenter med eldre inndelinger. I tillegg kan du søke på eldre stedsnavn fra 1947-registret.

Ønsker du å avgrense søket ytterligere, kan du bruke søketips som å sette ” foran og bak ord for eksakte treff, bruke * bak ordet som gir en forlengelse av et ord, eller | («eller») for å søke etter flere ord samtidig.

NY FORSIDE PÅ DIGITALARKIVET

For å gjøre det enklere for deg å finne dine forfedre i Digitalarkivet, med millioner av digitaliserte arkivkilder, har Arkivverket lansert en ny og mer brukervennlig forside.

Den nye forsiden er utviklet basert på tilbakemeldinger fra brukere, som ofte har opplevd utfordringer med å finne frem i det omfattende materialet på Digitalarkivet. Mange innganger til viktige funksjoner og materiale har vært vanskelige å finne, noe som har gjort det lett å overse verdifulle arkivressurser.

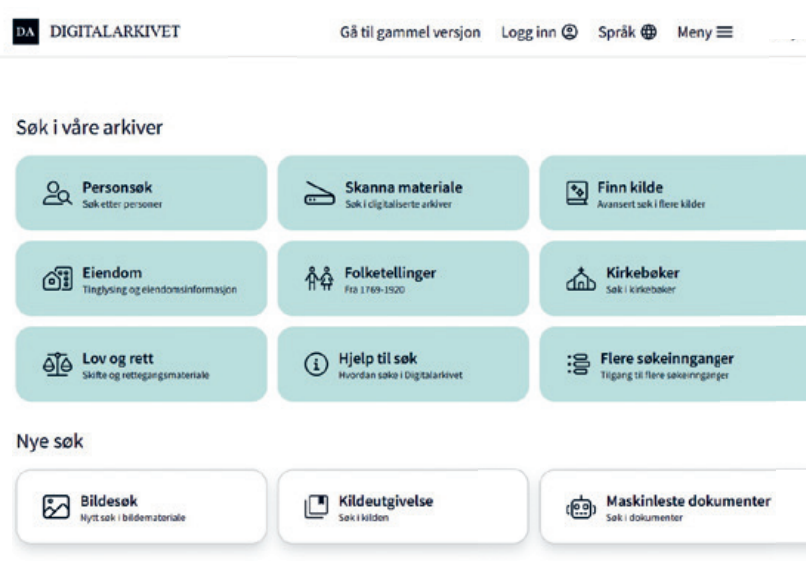
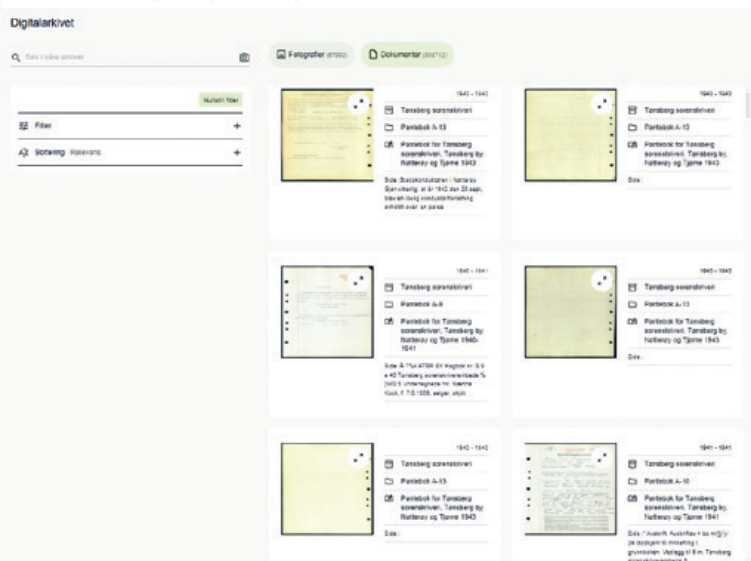
Med forbedringene på forsiden har Digitalarkivet som mål å gjøre det lettere å forstå hvordan man kan bruke arkivet. Forsiden er nå blitt ryddigere, og funksjonene er mer logisk organisert, melder de. Dette vil forhåpentligvis bidra til at flere får utnyttet arkivmaterialet bedre.

Selv om den nye forsiden allerede representerer et løft, fortsetter Digitalarkivet arbeidet med forbedringer. Undersidene er foreløpig uendret, men den nye forsiden er bare ett skritt i arbeidet med en mer omfattende oppdatering av hele Digitalarkivet.

Foretreker du det gamle utseendet, er også denne fortsatt tilgjengelig ved å klikke på «**Gå til gammel versjon**».

KILDE: ARKIVVERKET

SKJERMDUMPER: ARKIVVERKET

NORGE P.P.
Returadresse:
Slekt og Data
Øvre Slottsgate 2B
NO-0157 Oslo

Finn prestegjeld og sogn!

For å finne riktig kirkebok, lønner det seg å vite hvilke geografiske navn og grenser som gjaldt da den du leter etter levde.

Slekt og Datas digitale bok gir deg:

- Navneregister som gjør det enkelt å finne eldre stedsnavn.
- Områdekart som viser prestegjeld og sogn.
- Oversikt over når ulike prestegjeld begynte å føre kirkebok.

Kjøpes her: <https://slektogdata.no/nb/butikk>

Medlemspris
kr 149,-

